

UNIVERSITY OF AMSTERDAM

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

'Klimaatdebat 2011': media-analyse

Versteeg, W.

Publication date
2011

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Versteeg, W. (2011). *'Klimaatdebat 2011': media-analyse*. Amsterdam Institute for Social Science Research.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

FACULTEIT DER MAATSCHAPPIJ- EN GEDRAGSWETENSCHAPPEN
Amsterdam Institute for Social science Research

‘Klimaatdebat 2011’: Media–analyse

Opdrachtgever: Planbureau voor de Leefomgeving
Uitvoering: drs. Wytse Versteeg
Datum: 13-09-2011

De inhoud van dit rapport berust op kennis verkregen in het kader van het door het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) gefinancierde project ‘Klimaatdebat 2011’. De resultaten van dit onderzoek geven uitsluitend de bevindingen van de onderzoeker weer en de publicatie betreft derhalve niet het standpunt van het PBL.

‘Klimaatdebat 2011’: media–analyse

Het klimaat van de media: inleiding en onderzoeksopdracht	4
Klimaatverandering in de media: bestaande literatuur	5
<i>Het Nederlandse mediaklimaat</i>	5
<i>Klimaatverandering in de media</i>	5
Onderzoeksaanpak	8
<i>Media-analyse COP 16 (november-december 2010)</i>	8
<i>Media–analyse ‘Climategate’ (november 2009 – juni 2011)</i>	10
Media – analyse COP 16 (november–december 2010)	11
<i>Berichten per bron</i>	11
<i>Berichten per thema</i>	12
<i>CO2 en duurzame energie</i>	12
<i>Klimaattop</i>	13
<i>Overheidsbeleid: Nederland in de wereld</i>	13
<i>Bedrijfs- en burgerinitiatief</i>	13
<i>Klimaatwetenschap</i>	13
<i>Het gezag van de klimaatwetenschap: mainstream klimaatwetenschappers versus sceptici</i>	14
Media–analyse ‘Climategate’ (november 2009–juni 2011)	18
<i>‘Climategate’: het gezag van de klimaatwetenschap</i>	18
Conclusies	19
<i>Tussen klimaatcomplot en klimaatkerk</i>	20
<i>Aanbevolen vervolgonderzoek</i>	22
Bijlage 1: ‘Climategate’ in de Nederlandse media	23
Referenties	34

‘Klimaatdebat 2011’: media–analyse

W. Versteeg

Het klimaat van de media: inleiding en onderzoeksopdracht

“Audiovisuele en gedrukte media en de sociale media berichten met grote regelmaat over het onderwerp klimaatverandering waarbij de toonzetting een grote spreiding kent: van objectief wetenschappelijk tot opiniestukken die een bepaalde politieke boodschap proberen over te brengen (meer/minder geld naar klimaatbeleid). *De veronderstelling is dat de berichtgeving in de media over de klimaatwetenschap verwarrend werkt in het politieke/bestuurlijke en publieke domein, niet alleen door inhoudelijk tegenstrijdige berichten, maar ook door de toonzetting en ‘framing’ van die berichten. Ook lijkt een enkele fout van IPCC, of één onjuiste uitspraak van sceptici, te leiden tot het afwijzen van alle uitspraken van het IPCC, of van alle uitspraken van de sceptici.*”

In voorliggend onderzoek is de gecursiveerde veronderstelling - een citaat uit het PBL projectvoorstel ‘Klimaatdebat 2011’ - getoetst aan een analyse van Nederlandse landelijke kranten. Hoe krijgt klimaatverandering vorm in de media? Hoe evenwichtig is de berichtgeving over klimaatwetenschap en de sceptische stemmen? En vooral: in hoeverre is voor leken nog de consensus binnen de klimaatwetenschap waarneembaar, achter in de media uitvergroete crises?

Die vragen vormden de aanleiding voor dit onderzoek, dat bestaat uit twee delen. De maanden november en december 2010 zijn gekozen als een relatief normale periode, waarin wel veel aandacht werd besteed aan klimaat(wetenschap) in verband met de VN-klimaattop COP16 in Cancún.

Daarnaast is gekeken naar een periode van meer controversiële berichtgeving rondom klimaatwetenschap: de zogeheten ‘Climategate’ en daaropvolgende ‘Himalayagate’, een periode die zich in de Nederlandse media uitstrekte van november 2009 tot grofweg juli 2010. Omdat de invloed van een crisis soms pas achteraf duidelijk wordt, is voor ‘Climategate’ ook bekeken hoe later, dat wil zeggen tot 1 juni 2011, aan deze affaire werd gerefereerd.

De vraagstelling voor beide onderdelen van de media-analyse luidde:

Wordt de berichtgeving over klimaatwetenschap in de gedrukte media gekenmerkt door een specifieke toonzetting en ‘framing’ en zo ja, welke?

Aandachtspunt bij de beantwoording van deze vraag was in het bijzonder de verhouding in berichtgeving over enerzijds mainstream klimaatwetenschap, anderzijds sceptici.

In het onderstaande schets ik eerst een beknopt beeld van bestaande literatuur over klimaatwetenschap in de (Nederlandse) media, om aan de hand daarvan de aanpak van dit onderzoek uiteen te zetten. Daarop volgt een overzicht van de 501 geanalyseerde artikelen, zoals verschenen in de landelijke kranten in november en december 2010 en gepubliceerd in de knipselkrant van het ministerie van VROM/I&M. De daaropvolgende paragraaf biedt een inhoudsanalyse van ‘Climategate’, waarna wordt afgesloten met conclusies.

Klimaatverandering in de media: bestaande literatuur

De veronderstelling dat mediaberichtgeving over klimaatwetenschap, in het bijzonder al dan niet antropogene klimaatverandering tot verwarring leidt, is er één die we vaker tegenkomen in de internationale wetenschappelijke literatuur. In het onderstaande geef ik een schetsmatige (en zeker geen volledige) indruk daarvan.

Het Nederlandse mediaklimaat

In de internationale literatuur bestaat al langere tijd zorg over een reeks veranderingen in de media, in het bijzonder over de opkomst van een medialogica. Media zouden zich in toenemende mate identificeren met hun eigenbelang in plaats van met het algemeen belang en zich richten op de consument in plaats van de burger. De aard van de berichtgeving zou verschuiven van beschrijvend en inhoudelijk naar interpretatief, personalistisch, met veel aandacht voor de stem van het volk. Ten opzichte van de politiek zou de houding van journalisten veranderd zijn van volgend en respectvol, naar dominant. De politieke agenda wordt dan ook in toenemende mate bepaald door de media in plaats van door de politiek, zodat er sprake is van een toeschouwersdemocratie in plaats van een partijendemocratie (Adriaansen and van Praag 2010).

Voor de Nederlandse context dienen deze ontwikkelingen deels te worden gekwalificeerd, maar diverse auteurs wijzen op de veranderingen die het Nederlandse mediaklimaat heeft ondergaan in de jaren 1990; het aantal televisiezenders groeide sterk en internet kwam op. De mediamarkt raakte gefragmenteerd en meer gericht op de vraag van mediaconsumenten, in plaats van op het aanbod van de zenders. Maar ook de omgang met informatie veranderde: de nieuwscyclus is versneld en de aanwezigheid van gratis nieuws heeft de concurrentie tussen media versterkt. Hoewel het totale aanbod van politiek-maatschappelijk nieuws is gegroeid, en de politieke journalistiek een inhoudelijke verdieping heeft ondergaan, ondervindt ook dit nieuwstype meer concurrentie van andere onderwerpen en 'emotienieuws'. Doordat het nieuws conflictgeoriënterder is geworden, is ook de aandacht voor hoor en wederhoor toegenomen - tegelijkertijd wordt in de geventileerde meningen de politieke kleur van de redactie weerspiegeld (Adriaanse & Van Praag 2010: 244; (Kleinnijenhuis 2003)186).

Maar de macht van de media moet ook weer niet worden overdreven. De invloed van politieke actoren op onderwerpen en standpunten in de media is duidelijk groter dan de beïnvloeding in omgekeerde richting, hoewel het politieke primaat over de media kan worden ingeperkt door de wens rekening te houden met de publieke opinie. Er is geen algeheel effect aantoonbaar van dagbladberichtgeving op de politieke agenda. Van de kranten is de Telegraaf nog het meest toonaangevend (Kleinnijenhuis 2003: 186-187).

Klimaatverandering in de media

Het journalistieke principe van hoor en wederhoor kan in het geval van klimaatverandering tot een vertekende weergave leiden, omdat het de sceptici een buitenproportioneel grote stem geeft. Tegen elke bezorgde klimaatwetenschapper wordt dan immers een scepticus aan het woord gelaten, waardoor consensus binnen de klimaatwetenschap buiten beeld blijft en de klimaatwetenschapper iemand wordt die ook maar een mening verkondigt. Dit verschijnsel wordt in navolging van Boykoff (e.g. (2007)) wel de *balance as bias* genoemd. Carvalho (2007) constateert voor de Britse context dat 'de' wetenschap al in de jaren 1990 de dominante positie wat betreft mediadefinities van het broeikaseffect verloor aan politici. Zodra de politiek zich intensiever met klimaatverandering ging bezighouden, werd een krant als *The Times* wantrouwig jegens de wetenschap zodat de media het beeld van onzekerheid en onenigheid uitvergrootten, terwijl in feite de consensus groeide (2007: 231-232). Uit Carvalho's onderzoek blijkt duidelijk hoe de mediapresentatie van 'de' wetenschap

vooral sterk afhankelijk van het perspectief van de krant. Naast de professionele cultuur is dus ook de ideologische cultuur van belang.

McComas en Shanahan (1999) verbinden Downs (1972) bekende *issue attention cycle* met de narratieve structuren die in nieuwsverhalen worden gebruikt. In hun studie vinden ze bewijs voor de hypothese dat de media-aandacht voor wetenschappelijke controverses zal groeien wanneer de alarmerende verhaallijn niet langer valt vol te houden: conflict onder wetenschappers neemt de plaats in van dreigend gevaar als dominant onderwerp. Een dergelijke aandacht voor controverses benadrukt in de waarneming van lezers de onzekerheid over klimaatverandering (Corbett and Durfee 2004).

Een masterscriptie concludeert over NOS-journaals in 2005-2007 dat er in deze periode sprake was van een dominant antropogeen klimaatveranderingsdiscours: de overheersende tendens in het debat was dat de aarde opwarmde (tenminste mede) door menselijke oorzaken. Het sceptisch discours werd nauwelijks serieus genomen. De journaals toonden groot vertrouwen in de wetenschap, zowel waar het ging om de antropogene oorzaak als waar het technologische oplossingen voor het probleem betrof. De burger kwam in deze berichtgeving nauwelijks aan bod, en zeker niet in een actieve rol (Hulshuis 2010).

Breeman, DeWulf et al. ((2009): 36) stellen in een longitudinaal onderzoek waarbij het NRC Handelsblad 1990-2008 als bron gebruikt werd, dat er naast de berichtgeving over incidenten ook sprake is van een langetermijndynamiek: tussen 1990 en 2002 was er sprake van een geleidelijke neergang in de aandacht voor milieuproblematiek, waarna in 2006 en 2007 een opleving plaatsvond naar aanleiding van het klimaatdebat. Ze observeren drie ontwikkelingen:

- Het aanvankelijk dominante begrip 'broeikaseffect' maakt plaats voor 'klimaatverandering', waaronder meer uiteenlopende incidenten gevat worden;
- Met deze meer overkoepelende term verschuift de aandacht, weg van een sectorale (water, lucht, bodem) aanpak; [Breeman & Timmermans (2008) spreken hier van het zero-sum karakter van de aandacht voor milieu]
- Het probleemframe verandert van mitigatie naar adaptatie: van abstract met een nadruk op de internationale context, naar lokaal met een nadruk op de omgang met concrete problemen

Op grond daarvan constateren zij (2009: 34):

Klimaatverandering is zo beschouwd een verzamelbegrip geworden van een groot aantal deelproblemen. De discussie wordt daardoor overzichtelijk, maar zij versimpelt ook. Voorlopig zien we deze vereenvoudiging van het probleemframe in de media-arena, en het is de vraag of dit ook tot veranderingen op andere plekken leidt, zoals in het juridische domein.

Opvallend is dat de piek in berichtgeving in 2006/2007 in sterke mate werd veroorzaakt door de Nederlandse premiere van *An Inconvenient Truth*. Breeman & Timmermans (2008) concluderen dan ook dat vooral de combinatie van nationale en internationale gebeurtenissen de aandacht voor milieu-onderwerpen heeft doen toenemen, terwijl wetenschappelijke rapporten op afstand van de media staan, en pas via maatschappelijke gebeurtenissen de aandacht van de politiek weten te trekken.

Nog een media-onderzoek dat hier moet worden genoemd is *Room for climate debate*, uitgevoerd door het Rathenau Instituut over de periode 2006-2009 (Sluijs, Est et al. 2010). Dit onderzoek concludeert dat er in de betreffende periode sprake was van evenwichtige aandacht voor het klimaatdebat, met een sterke nadruk op het internationale politieke debat. Anders dan in de VS is er in Nederland geen sprake van Boykoffs '*balance as bias*': klimaat werd met name gezien als een wetenschappelijk en technologisch onderwerp. Terwijl de onderzoekers elders in het rapport concluderen dat er sprake was van een hernieuwde politisering van het klimaatdebat (2010: 30), was die politieke opleving blijkbaar nog niet terug te vinden in de media.

Het is echter de vraag of dat veranderd is sinds de crisis rondom 'Climategate' - de controverse naar aanleiding van gehackte e-mails van de Climatic Research Unit van de Universiteit van East-Anglia en de daaropvolgende ontdekking van fouten in het IPCC-rapport van 2007. In hoeverre heeft 'Climategate' geleid tot een politisering van klimaatwetenschap in de gedrukte media, of tot buitenproportioneel veel aandacht voor het standpunt van de sceptici?

Onderzoeksaanpak

In aanvulling op de onderzoeksvraag of de berichtgeving over klimaatwetenschap in de Nederlandse media in de periode rond COP 16 wordt gekenmerkt door een specifieke toonzetting en framing, valt uit bovengenoemd onderzoek een aantal aanvullende vraagstellingen te deduceren:

- In hoeverre is er in de Nederlandse berichtgeving sprake van een *balance as bias*? In hoeverre en hoe is er aandacht voor controversen binnen de klimaatwetenschap? In hoeverre wordt 'klimaat' in de media gerepresenteerd als een lokaal, nationaal, of juist een internationaal onderwerp?
- In hoeverre is er sprake van een nadruk op mitigatie of juist op adaptatie?
- In hoeverre is er sprake van een antropocentrische klimaatveranderingsdiscours?

Media-analyse COP 16 (november-december 2010)

Onderzoeksmateriaal vormde in eerste instantie de zogeheten knipselkrant, zoals uitgegeven door het ministerie van VROM/I&M. Daarin opgenomen zijn voor het ministerie relevante geachte berichten uit het Algemeen Dagblad, Algemeen Dagblad/Haagsche Courant, Financiële Dagblad, Metro, Nederlands Dagblad, NRC Handelsblad, Parool, Spits, Telegraaf, Trouw en de Volkskrant. De voor dit deelonderzoek geïnventariseerde periode loopt van 2 november 2010 tot en met 30 december 2010. De analyse vond plaats over een korte periode en het gaat dan ook om een doorsnede van de berichtgeving - resultaten over een langere termijn kunnen hiervan verschillen.

Er is gekozen voor een brede inventarisatie, waarin niet alleen artikelen opgenomen zijn die klimaat als hoofdonderwerp hebben, maar ook klimaatgerelateerde artikelen, bijvoorbeeld over duurzame energie. De reden om voor deze bredere inventarisatie te kiezen, was dat zo een beeld kon ontstaan van alle vormen waarop het thema 'klimaat' de krantenlezer bereikt: als hoofdonderwerp, maar ook als deelonderwerp van andere thema's (kolencentrales, kernenergie, CO₂ opslag, et cetera). Bij de selectie is steeds gekeken of het artikel klimaat als (gedeeltelijke) invalshoek kiest: een bericht over innovatie op het gebied van duurzame energie is bijvoorbeeld niet opgenomen wanneer alleen het economisch voordeel wordt benadrukt, wel wanneer genoemd wordt dat dit de CO₂-uitstoot zal terugdringen.

De geselecteerde artikelen zijn met titel en datum opgenomen in een database en vervolgens gelabeld op thema. De labels zijn na lezing van de artikelen geformuleerd. Er wordt onderscheid gemaakt tussen:

- *bedrijfsinitiatief*: hierin opgenomen zijn alle artikelen waarbij de nadruk ligt op de bereidheid van ondernemers om hun bedrijfsvoering aan te passen om zo CO₂-uitstoot te verminderen of andere klimaatdoelen te halen.
- *burgerinitiatief*: hierin opgenomen zijn alle artikelen waarin de nadruk ligt op de bereidheid van burgers om actie te ondernemen om CO₂-uitstoot te verminderen of andere klimaatdoelen te halen.
- *CO₂*: in deze categorie zijn alle artikelen opgenomen waarin CO₂ een hoofdrol speelt. Het kan daarbij gaan om CO₂ opslag, verhoogde CO₂ uitstoot, het terugdringen van CO₂ uitstoot, CO₂ handel, et cetera.
- *duurzame energie*: bevat alle artikelen waarin vormen van duurzame energie, bijvoorbeeld windmolens of zonnepanelen, maar ook biobrandstof of biomassa, centraal staan. Kernenergie heeft als aparte discussie een eigen categorie gekregen.
- *economie*: hierin opgenomen zijn artikelen die de economische uitdaging of kansen van klimaatverandering, duurzame energie et cetera (bijvoorbeeld de zogeheten Green Deal)

benadrukken. Anders dan bij ‘bedrijfsinitiatief’ gaat het hier om de economie op geaggregeerd niveau.

- *energiebesparing*: bevat alle artikelen die de nadruk leggen op (initiatieven ter) besparing van energie.
- *energietransitie*: in deze categorie zijn artikelen opgenomen waarin de noodzaak van een energietransitie wordt besproken.
- *energieverbruik*: hierin opgenomen zijn artikelen over energieverbruik en energieafhankelijkheid.
- *EU*: hierin opgenomen zijn alle artikelen waarbij het handelen van de EU op het gebied van klimaatonderhandelingen, het terugdringen van CO₂ uitstoot, duurzame energie of emissiehandel centraal staat.
- *fossiele energie*: alle artikelen waarin fossiele energie centraal staat, in dit geval met name de bouw van de kolencentrale in de Eemshaven.
- *geo-engineering*: alle artikelen over geo-engineering.
- *gevolgen*: deze categorie omvat alle artikelen over de (ontkenning van) gevolgen van klimaatverandering.
- *inheemse bevolking*: deze categorie bevat de artikelen die wijzen op de implicaties van klimaatverandering en klimaatbeleid voor inheemse volkeren
- *innovatie*: deze categorie bevat de artikelen over nieuwe technische oplossingen ter vermindering van CO₂-uitstoot.
- *kernenergie*: in deze categorie vallen de artikelen die kernenergie als al dan niet duurzame energie-oplossing in relatie tot klimaatverandering bespreken.
- *klimaattop*: bevat alle artikelen over COP 16.
- *klimaat/weer*: hierin opgenomen zijn alle artikelen die een expliciet verband leggen (of dit verband ontkennen) tussen het weer, specifiek de koude winter, en de klimaatverandering.
- *klimaatwetenschap*: in deze categorie zijn alle berichten opgenomen waarin expliciet geschreven wordt over het (al dan niet door antropogene oorzaak) veranderende klimaat. Hieronder vallen uiteenlopende artikelen; het kan gaan om columns of ingezonden brieven, maar ook berichten die overgenomen zijn uit wetenschappelijke tijdschriften of ‘vragen aan de expert’.
- *milieubeweging*: deze categorie bevat alle artikelen die de nadruk leggen op het handelen van de georganiseerde milieubeweging in relatie tot klimaatverandering.
- *ontwikkelingslanden*: in deze categorie vallen de artikelen die de rol van ontwikkelingslanden benadrukken, bijvoorbeeld in relatie tot ontbossing of klimaatonderhandelingen.
- *oorzaken*: hierin opgenomen zijn artikelen waarin vooral wordt gewezen op (in)directe oorzaken van klimaatverandering, bijvoorbeeld overbevolking, overconsumptie of ontbossing.
- *overheidsbeleid*: in deze categorie vallen alle artikelen die het handelen van de Nederlandse overheid op klimaatgebied centraal stellen.
- *religie*: in deze artikelen vallen de artikelen die het verband leggen tussen klimaatverandering en religie, meer specifiek de passende handelswijze op dit gebied voor gelovigen.

Doordat de inventarisatie handmatig moest plaatsvinden, is enige subjectiviteit en daardoor een mogelijke vertekening in de categorisering per thema onvermijdelijk. Om dit probleem zoveel mogelijk te ondervangen is ervoor gekozen per artikel, waar nodig, meerdere labels toe te passen. Omdat sommige artikelen onder meerdere labels vallen, wijkt het totaal aantal in de grafiek ‘per thema’ af van het totaal aantal ‘per bron’ ($n=501$). Een artikel kan bijvoorbeeld passen in het thema klimaatwetenschap, maar ook ingaan op de relatie weer/klimaat, of het kan zowel horen in de categorie duurzame energie als kernenergie, wanneer het de alternatieven tegen elkaar afweegt.

Naast een categorisering per thema is bekeken of er in het artikel werd gesproken over klimaatverandering en zo ja, hoe. In het bijzonder is gelet op de verhouding tussen enerzijds het perspectief van de sceptici en anderzijds dat van de mainstream klimaatwetenschap - waarbij die mainstream wordt gedefinieerd als de conclusies betreffende antropogene klimaatverandering zoals geformuleerd door het IPCC, en het sceptische perspectief als de twijfel daaraan.

Media-analyse ‘Climategate’ (november 2009 – juni 2011)

Het gezag van de klimaatwetenschap is bovendien onderzocht in een periode die in termen van communicatie beschouwd kan worden als een crisis in de geschiedenis van het IPCC: ‘Climategate’ en de daaropvolgende ‘Glaciergate’. Met behulp van de database LexisNexis is onderzocht hoe ‘Climategate’ dag voor dag vorm kreeg in de bovengenoemde Nederlandse dagbladen via feitelijke berichtgeving, opiniestukken en hoofdredactionele commentaren. Opnieuw is met name gelet op de verhouding tussen aandacht voor mainstream en sceptische interpretaties. Bovendien is bewust gekozen voor een langere onderzoeksperiode, om ook te kunnen zien hoe achteraf al dan niet aan de controverse werd gerefereerd.

Hiervoor werd voor bovengenoemde kranten (met uitzondering van Algemeen Dagblad/Haagsche Courant) een zoekopdracht opgegeven voor: ‘*East Anglia*’ en ‘*Klimaat*’ vanaf 1 november 2009 tot 1 juni 2011). Daarnaast is voor dezelfde periode de zoekopdracht ‘*Climategate*’ ingevoerd, met en zonder spatie. Omdat bleek dat bij deze zoekopdrachten een deel van de artikelen werd gemist, die wel de fouten van het IPCC tot onderwerp hadden, maar de term Climategate niet expliciet noemden, is voor dezelfde periode ten slotte nog een derde, bredere zoekopdracht ingevoerd: ‘*IPCC*’ en ‘*fouten*’. Enkele artikelen zijn buiten beschouwing gelaten omdat ze niet aan ‘Climategate’ gerelateerd waren, maar bijvoorbeeld gingen over ander klimaatonderzoek aan de Universiteit van East Anglia, een ingezonden brief betroffen of in de database uit slechts één zin bestonden.

Alle artikelen van de drie zoekopdrachten zijn chronologisch weergegeven in bijlage 1, waarbij steeds de tendens van het artikel wordt genoemd.

Media – analyse COP 16 (november–december 2010)

Uit de analyse blijkt duidelijk dat ‘klimaat’, ook los van de VN-top COP16, inderdaad een belangrijk verzamelbegrip is voor de onderzochte kranten, en in die zin een ‘emblematic issue’ (Hajer 1995): klimaatverandering, in nauwere zin CO₂ uitstoot, is het symbool geworden van een veel bredere problematiek op het gebied van milieu- en welvaart, maar tegelijkertijd ook van kansen voor economische groei in relatie tot duurzame energie.

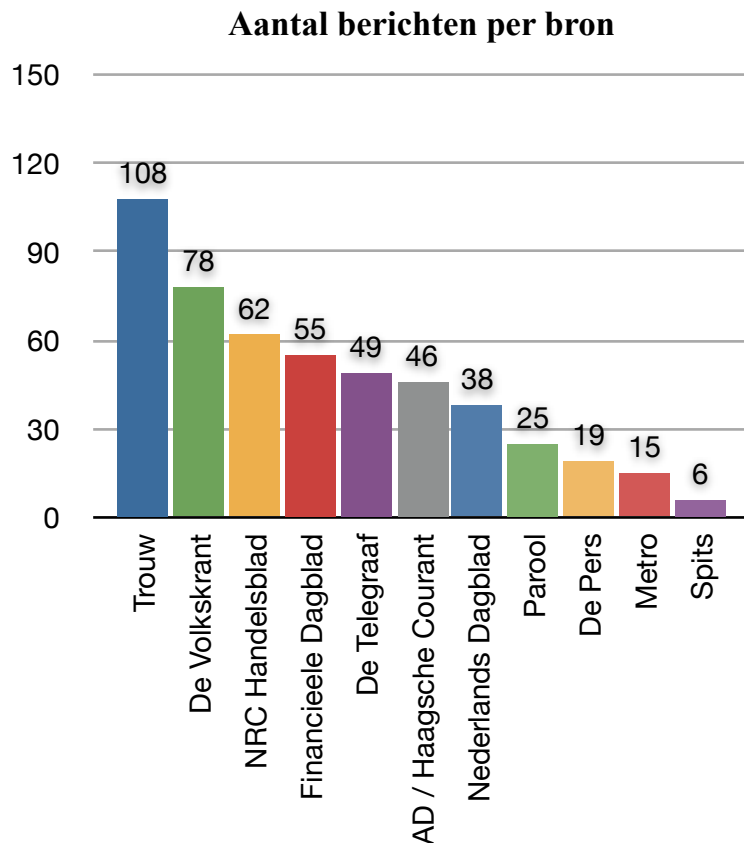
In de geanalyseerde periode verschenen 501 berichten die klimaatverandering in brede zin als onderwerp of deelonderwerp hadden. Daarvan waren 49 artikelen direct gerelateerd aan klimaatwetenschap en de al dan niet antropogene oorzaak van klimaatverandering (als hoofd- of als deelonderwerp).

In het onderstaande licht ik eerst de berichten per bron toe, en vervolgens voor enkele opvallende thema’s. Ten slotte ga ik in op het gezag van de klimaatwetenschap, meer in het bijzonder op de verhouding tussen het mainstream en het sceptische perspectief, zoals dat uit de geanalyseerde berichten naar voren komt.

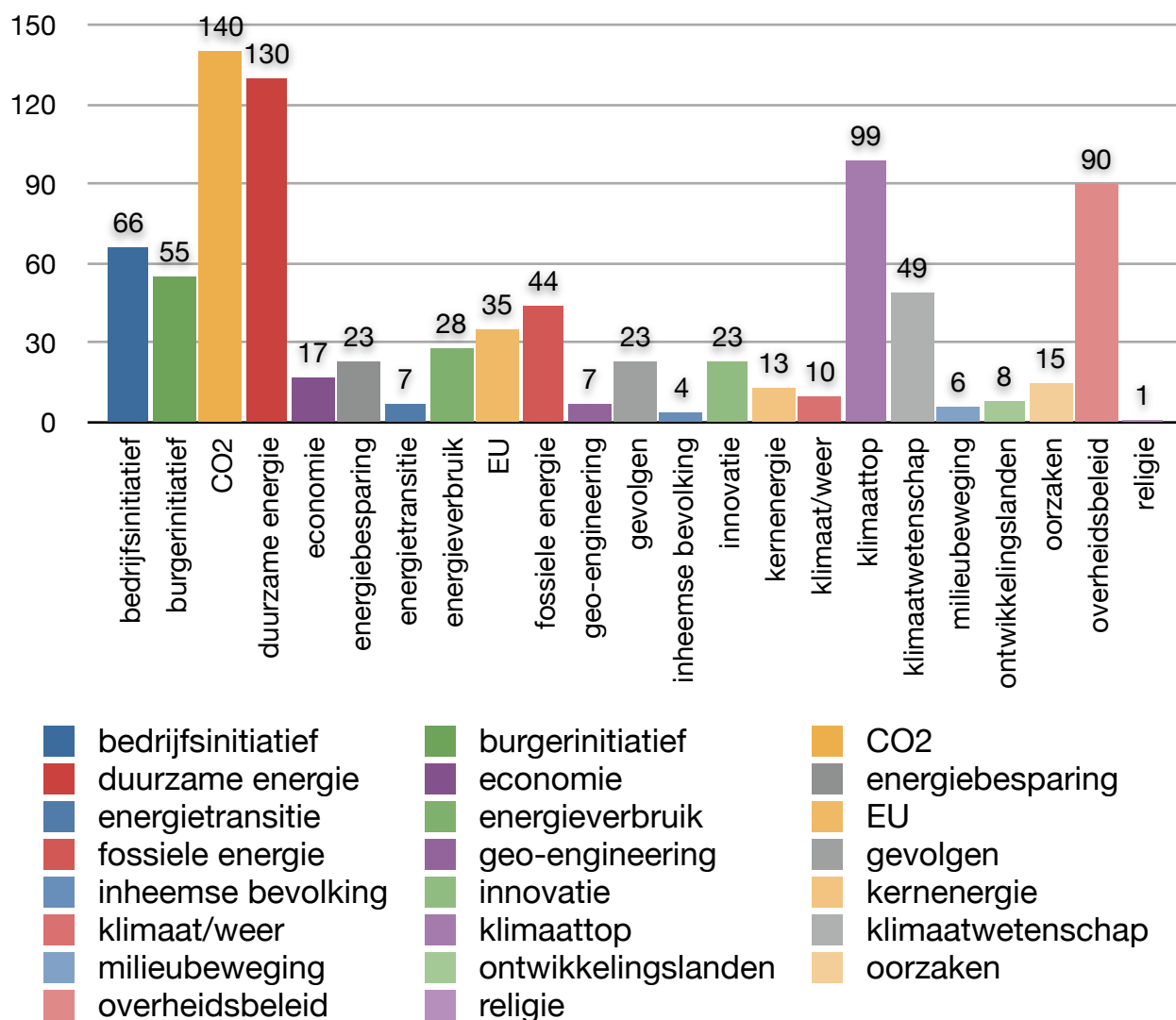
Berichten per bron

Er is een duidelijk verschil waarneembaar in de berichtgeving tussen de verschillende kranten. Het gaat niet alleen om een verschil in toon, maar ook om de hoeveelheid berichten met klimaat als (deel)onderwerp. Niet verrassend is het de ‘groene’ krant Trouw die met 108 berichten – 21,6% van het totale aantal berichten – het meest aandacht besteedt aan klimaat.

Zoals uit het onderstaande zal blijken, is de Nederlandse klimaatberichtgeving deels afhankelijk van de ideologische cultuur van de krant. Dit geldt in het bijzonder voor De Telegraaf als klimaatsceptische uitschieter – meer dan de andere Nederlandse kranten heeft De Telegraaf zich immers als campagnekrant geprofileerd. Maar ook andere kranten tonen hun eigen perspectief, bijvoorbeeld door relatief veel ruimte te bieden aan kritiek op het overheidsbeleid.

Aantal berichten per klimaatthema

Berichten per thema

CO₂ en duurzame energie

Verreweg het grootste aantal artikelen behoort (mede) tot de categorieën CO₂ respectievelijk duurzame energie. Minder dan voor bijvoorbeeld het thema *Klimaattop* of *Overheidsbeleid* valt hierin een duidelijke verhaallijn of tendens te ontwaren. Het gebrek aan een dergelijke tendens heeft voor de twee categorieën verschillende oorzaken.

Duurzame energie bevat veel korte, losstaande nieuwsberichten over met name zonne- en windenergie, die vaak gekoppeld zijn aan burger- of bedrijfsinitiatieven (zoals een hausse aan artikelen over het burgerinitiatief Wij willen zon), of overheidsbeleid, met name met betrekking tot windmolens.

De artikelen onder *CO₂* zijn daarentegen moeilijk te typeren omdat CO₂ (mede) een rol speelt in berichten over CO₂ opslag, -uitstoot, -reductie, emissiehandel, maar ook over bijvoorbeeld innovatie en overheidsbeleid en daarmee in sterk uiteenlopende contexten genoemd wordt. In internationale context is opgemerkt dat het ingewikkelde probleem klimaatverandering wel wordt vereenvoudigd tot 'kooldioxide', zowel in de probleemdefinitie als in de zoektocht naar oplossingen (Fogel 2004).

Een meer verfijnde typering van de rol die CO₂ speelt in het Nederlands klimaatdebat zou daarom interessant zijn, maar daarvoor was binnen dit onderzoek geen mogelijkheid.

Klimaattop

In het algemeen is de berichtgeving over de klimaattop in Cancún negatief: de verwachtingen zijn op zijn best zeer bescheiden. Na Kopenhagen is het al heel wat als de onderhandelaars weer enig vertrouwen weten op te bouwen en gegeven die verwachting wordt Cancún voorzichtig positief geëvalueerd (*Vertrouwen is terug, nu nog een bindend klimaatakkoord*). Veel aandacht is er voor het proces en de positie van diverse partijen; het Kyotoprotocol wordt geïdentificeerd als een blok aan het been van de onderhandelaars. Meer in het algemeen wordt benadrukt dat een VN-top weliswaar noodzakelijk is, maar dat de echte verandering van onderaf moet komen, van burgers en bedrijven. In dit licht wordt er ook kritiek geleverd op de ‘al te realistische’ verwachtingen en het gebrek aan idealisme van de Nederlandse overheid. De Telegraaf levert kritiek op de randvoorwaarden van de top: het dure ticket van de Nederlandse delegatie. Enige ophef ontstond naar aanleiding van een Wikileaks-document dat stelde dat Nederland ontwikkelingsgeld had ingezet in klimaatonderhandelingen.

Overheidsbeleid: Nederland in de wereld

Diverse berichten onderkennen dat Nederland op klimaatgebied bij lange na niet meer het ‘beste jongetje van de klas’ is. Naast een enkel positief bericht (*Nederland is groener geworden - nu de rest van de wereld nog*) is er vooral kritiek (*Nederland is milieuvervuilend zuurpotje; Dit kabinet geeft schone energie geen kans; Verhagen roemt duurzame energie, maar houdt de hand op de knip*). Er wordt kritiek geleverd op het zwabberende overheidsbeleid, bijvoorbeeld met betrekking tot windenergie en andere subsidies voor duurzame energie, maar ook in het kader van lokaal verzet tegen CO₂ opslag en de bouw van nieuwe kolencentrales. Verschillende berichten merken op dat Nederland hierin uitzonderlijk is. Zo verwondert een Volkskrant-artikel zich over de prominente rol van ontkenners van klimaatverandering in Nederland (*Groen cynisme in Nederland*) en stelt een Trouw-bericht de houding van Groot-Brittannië ten voorbeeld (*Britten maken ruim baan voor milieubeleid*):

In Engeland staat inmiddels wel vast dat de aarde opwarmt. Wetenschappers worden heel serieus genomen, zeker door de regering. Over de rapporten die ze publiceren, bestaat geen twijfel. In Nederland is de gedachte steeds: als de burger het niet voelt, zal het wel meevallen. (*Trouw*, 30-12-2010)

Daartegenover staan berichten over de veranderde politieke verhoudingen en toegenomen ontkenning van klimaatverandering in de VS (*Klimaatverandering is een hersenschim*). Er wordt algemeen erkend dat groene energie economische kansen biedt; over de Nederlandse ‘Green Deal’ zijn de berichten vooralsnog sceptisch.

Bedrijfs- en burgerinitiatief

Waar berichtgeving over de overheid kritisch is, komt het optimisme van de kant van burger- en bedrijfsinitiatieven. In het geval van bedrijven gaat het daarbij zowel om berichten op het terrein van innovatie (*‘Getrainde’ bacterie zet broeikasgas om in veel schone brandstof*) als toepassingen (*Google’s weg naar schoner internet; Dubbeldeks vrachtwagen*). Berichtgeving over burgerinitiatieven is uiteenlopend en omvat zowel evenementen aangemoedigd door de overheid (*Klimaatstraatfeest*) als meer op de individuele consument-georiënteerd (*Duurzaam droomhuis voor iedereen*) en initiatieven van onderop, zoals Wij willen zon.

Klimaatwetenschap

De 49 berichten binnen de categorie klimaatwetenschap zijn onder te verdelen in verschillende categorieën. Het kan hierbij gaan om artikelen die klimaatwetenschap als hoofdonderwerp hebben, maar ook om artikelen waar klimaatwetenschap - of de al dan niet antropogene oorzaak van klimaatverandering - expliciet wordt besproken als deel van een ander onderwerp,

Elf artikelen rapporteren op neutrale wijze over publicaties in wetenschappelijke tijdschriften of laten experts aan het woord. Het gaat over de verhouding tussen grote en kleine stofdeeltjes (*Impact stof op klimaat verkeerd geschat*); over afkoeling als gevolg van een zonnestaking (*Dode zon helpt tegen opwarming; Afkoeling*); of over het verband tussen daglengte en temperatuurschommeling (*Tragere aarde is kouder dan snelle*). De krant fungeert daarbij uitsluitend als ‘doorgeefluik’ van het wetenschappelijk nieuws.

Acht artikelen hebben de klimaatwetenschap zelf, en de debatten en procedures daarbinnen tot onderwerp (*In de klimaatwetenschap zijn nu meer waarheden in omloop; Klimaatoorlog uitgevochten via blogs*).

Er is een gedeeltelijke overlap tussen de categorie klimaatwetenschap en de categorie klimaat/weer. In deze twaalf berichten vormt het weer de kapstok om de vraag van al dan niet antropogene klimaatverandering te stellen (*Koude winterstart luidt nog geen ijstijd in; De aarde warmt op, waarom begon de winter dan zo koud?*). Gegeven de kou in december 2010 zitten daar, met name in de Telegraaf en het Algemeen Dagblad, in totaal vijf sceptische stukken tussen, zowel columns als ingezonden brieven van lezers. Naast scepsis over de opwarming van de aarde in relatie tot het winterweer wordt er commentaar geleverd op de onmogelijkheid iets over het klimaat te zeggen, als we het weer niet kunnen voorzien:

Meer nog dan naar de dag dat er een einde komt aan dit pokkenweer, verlang ik naar het moment dat de klimaatwetenschappers elkaar niet meer totaal zullen tegenspreken. Nu breekt er ineens weer een Nieuwe Ijstijd aan! (*Telegraaf*, 22-12-2010)

In dit verband worden echter ook artikelen geplaatst die er, bijvoorbeeld bij monde van het KNMI, op wijzen dat er aan de hand van een koude winter niets over klimaatverandering te zeggen valt:

Volgens Van den Born heeft dat niets te maken met klimaatverandering. “De neiging alles aan iets toe te schrijven is bij meteorologen weliswaar groot, maar de conclusies zijn daarmee nog niet altijd waar.” (*Parool*, 21-12-2010)

Ook binnen de context van de klimaatop in Cancún wordt verwezen naar klimaatwetenschap, in totaal vijf keer (*Voertaal op klimaatop: Babylonisch; Belangenstrijd maakt van het hoofddoel een bijzaak*). Aan klimaatwetenschap wordt ook gerefereerd in relatie tot Nederlands beleid: het betreft zes artikelen. Vijf artikelen verwijzen naar klimaatwetenschap in de context van burgerinitiatieven en ten slotte zijn er twee artikelen over geo-engineering.

Het gezag van de klimaatwetenschap: mainstream klimaatwetenschappers versus sceptici

Gaat het om het gezag van de mainstream klimaatwetenschap versus dat van de sceptici, dan komt een gemengd beeld naar voren. Enerzijds laten de kranten sceptische politici aan het woord, anderzijds wordt hun mening door de meeste kranten gerelativeerd:

[Richard de Mos over Wikileaksbericht] “Dit getuigt maar weer eens wat voor een smerige klimaatzwendel er gaande is en wat klimaatalarmisten er kennelijk voor over hebben om hun klimaatspeeltjes er doorheen te drukken” (*Volkskrant*, 06-12-2010)

Het grote bedrijfsleven, de natuurlijke achterban van de VVD, mag dan geheel van het nut van CO₂-reductie doordrongen zijn, de consensus over de noodzaak van klimaatbeleid mag dan wereldwijd zijn aanvaard, gidsland Nederland vindt het bij monde van de grootste regeringspartij maar academisch geklets. (...) De opmerking van Leegte trok slechts de aandacht van enkelen, maar had als opening van het NOS-Journaal niet misstaan. Want tot voor kort was de klimaatscepsis in de Kamer beperkt tot wat PVV-geschreeuw in de oppositiebankjes. Nu lijkt het salonfähig in regeringskringen te zijn. De vraag is nu: wordt Leegte teruggefloten, of gaat ons land zich straks internationaal echt volledig belachelijk maken? (*De Volkskrant*, 06-11-2010)

De SGP wilde weten waarom de PVV CO₂ wil opslaan. “De PVV gelooft toch niet in de klimaatverandering, waarom laat u de CO₂ dan niet lekker de lucht ingaan?” PVV-Kamerlid Van Vliet moest het antwoord schuldig blijven. (*Trouw*, 07-12-2010)

Nederland is het enige land in deze contreien waar broeikasontkenners min of meer in de regering zitten. Een Richard de Mos die een paar sneeuwbuien aangrijpt om te zeggen dat het wel meevalt met die opwarming: geen land waar zulke lui gehoord worden. (*Volkskrant*, 11-12-2010)

Ook aan de mainstream klimaatwetenschap wordt aandacht besteed:

Ik ben ervan overtuigd dat de aarde opwarmt door de uitstoot van CO₂. Maar de modellen zijn nog niet zo ver dat we precies weten hoeveel. Onze kinderen en kleinkinderen zullen de gevolgen van de opwarming voelen. In heel korte periodes zien we allerlei veranderingen optreden. Wat we alleen nog niet weten is hoe ver dat door zal gaan. (Nobelprijswinnaar Paul Crutzen, *NRC*, 07-12-2010)

Als de klimaatwetenschap zich al heeft vergist, dan enkel in het tempo waarin de aarde opwarmt. (...) “Zonder elke overstroming aan de klimaatverandering toe te schrijven, moet je toch blind zijn om de effecten nu niet te zien.” (Bert Metz, *AD*, 11-12-2010)

“Doorslaggevend is voor mij dat de risico’s van de keuze tegen kernenergie veel groter zijn dan de keuze ervoor. Vooral ook omdat je het wel op je buik kan schrijven dat er ooit iets effectiefs gedaan wordt tegen die opwarmingsproblematiek. Denk aan de klimaatconferentie in Cancun en de voorgaande in Kyoto en Kopenhagen. Dan is het geen kwestie van alleen maar een risico van ecologische rampen, maar van de absolute zekerheid daarvan. Waarbij ik ervan uitga dat wat klimaatwetenschappers over die opwarming beweren in grote lijnen juist is.” (Frank Ankersmit, *Trouw*, 08-12-2010)

Daartegenover staan enkele artikelen over Marcel Croks ‘Staat van het Klimaat’. Hoewel kritisch over met name het IPCC richten ook deze zich echter niet zozeer op de vraag óf het klimaat verandert, als wel in welke mate:

“Hoeveel? [opwarming] Dat is onderwerp van een verhit wetenschappelijk debat. De beste schatting van het VN-klimaatpanel IPCC is drie graden opwarming bij een verdubbeling van de CO₂concentratie ten opzichte van het begin van de Industriële Revolutie. In mijn boek laat ik zien dat daarop flink valt af te dingen. (...) Het gat tussen de verwachte opwarming en de werkelijke opwarming ‘verklaart’ de onderzoeksgemeenschap met afkoeling door luchtverontreiniging. Iedereen erkent dat daar grote onzekerheden aan kleven.” (*NRC*, 17-12-2010)

Dat blijkt de tendens te zijn in meerdere artikelen. Impliciet of expliciet veronderstellen de meeste kranten, met duidelijke uitzondering van de Telegraaf, dat er consensus bestaat over de klimaatverandering:

“We zijn terug bij af als het gaat om de discussie over klimaatverandering en schone energie. *Voor Europeanen is het misschien nauwelijks denkbaar, maar in Amerika is de vraag of klimaatverandering wel bestaat nog lang geen uitgemaakte zaak.*” (...) ‘De nieuwe leider van de Republikeinse partij, John Boehner, verklaarde pas dat CO₂ geen vervuilende stof is. Volgens hem is klimaatverandering een hersenschim. En als het klimaat al verandert, dan heeft de mens daar volgens hem geen invloed op.’ (*Nederlands Dagblad*, 09-12-2010, cursivering van mij)

Als iemand nog twijfelt aan de opwarming van de aarde, is het nuttig te verwijzen naar de Andestoppen rond La Paz. Twintig jaar geleden waren ze besneeuwd en werd er geskied. Nu voeren de oude skiliften naar bruine grond en rotsen. (*Volkskrant*, 14-12-2010)

Klimaatmodellen zijn en blijven modellen. Dat we met onze enthousiaste uitstoot van broeikasgassen de aarde een graad of twee opwarmen staat wel vast. (*De Pers*, 14-12-2010)

Aan de eindconclusies doen ze [de fouten in het IPCC-rapport] niets af, maar dat maakt ze niet minder tot koren op de molen van een steeds luider gezelschap van wetenschappers en dilettanten die sceptisch staan tegenover de bevindingen van de VN-organisatie of eenvoudigweg ontkennen dat de gevolgen van de klimaatverandering bedreigend zijn. (*NRC*, 1-2-2010)

“De olieprijs was nog laag en het besef van het klimaatprobleem was nog niet algemeen. Dat is pas in de laatste tien jaar veranderd.” (*Trouw*, 16-11-2010)

Dat de theorie over de opwarming van de aarde in feite niet meer dan gebakken lucht is, heb ik op deze plek al eerder uitgelegd. (*De Telegraaf*, 06-11-2010).

Bij Atsma's voorganger ex-minister Jacqueline Cramer (PvdA) was zo'n brede blik ondenkbaar. "Ik ben niet van de afdeling dat ik alleen de mens als de oorzaak van klimaatverandering zie", zegt Atsma. "Je kunt al die complexe natuurlijke processen niet negeren." Nog voor de CDA-bewindsman begin december op het vliegtuig stapt, wil hij een gesprek met de Nederlandse auteur Marcel Crok, die onlangs 'De Staat van het klimaat' publiceerde. Crok schetst daarin tussen onderzoekers een veel feller en fundamentele debat, dan de 'consensus onder wetenschappers', die het VN-klimaatpanel IPCC propageert. (*De Telegraaf*, 25-11-2010)

Maar het is duidelijk dat de kostbaarste rampen, stormen en droogtes samenhangen met het weer. En als je de ontwikkelingen volgt, is er geen twijfel mogelijk. We hebben met steeds grotere problemen te maken en die hebben een duidelijke oorzaak: de verandering van het klimaat." (*Trouw*, 19-11-2010)

Terwijl zowel mainstream klimaatwetenschappers als sceptici bevraagd worden, heeft de term 'scepticus' nog wel duidelijk gemengde connotaties. In de meeste kranten (dit geldt niet voor de *Telegraaf*) haasten geïnterviewden zich bijvoorbeeld om te benadrukken dat zij, ondanks hun kritiek, niet tot de klimaatsceptici gerekend willen worden:

De staatssecretaris staat met enige reserves in de klimaatdiscussie. Een echte 'klimaatscepticus' is hij niet: "Ik zal niet ontkennen dat menselijk handelen bijdraagt aan de opwarming van de aarde." Maar een blinde volger van wetenschappers die stellen dat uitsluitend de mens daarvoor verantwoordelijk is, nee. "Het is niet zwart-wit", zegt hij. "De vraag is in hoeverre de opwarming van de aarde een natuurlijk proces is, of het gevolg van invloed van de mens. Ik ben politicus, ik moet beleid en dus keuzes maken. Dat doe ik op basis van alle argumenten." (*Parool en Nederlands Dagblad*, 01-12-2010).

Anders dan zijn voorganger Jacqueline Cramer (PvdA) wil Atsma niet alleen gevestigde wetenschappers, zoals die van het KNMI, bevragen. Hij gaat ook te rade bij sceptici als Marcel Crok, die de rol van CO₂-uitstoot bij opwarming van de aarde in twijfel trekt en kritische stukken over het klimaatpanel van de Verenigde Naties IPCC publiceert. "Het is belangrijk de groepen bij elkaar te brengen. Ontkennen van de opwarming heeft geen zin, maar er zijn bewegingen die dat wel doen. De PVV ontkent het in hoge mate. Het is mijn taak om met hen de discussie aan te gaan. Dan wil ik de argumenten van de sceptici ook begrijpen." Dat neemt niet weg dat actie sowieso geboden is. "Ook al zou de mens maar voor één procent medeverantwoordelijk zijn voor de opwarming van de aarde, dan nog moet je er wat aan doen. Als je kijkt naar de zeespiegelstijging, dan is het mondiaal investeren in klimaatbeleid vele malen rendabeler en aantrekkelijker dan zelf miljarden investeren in het ophogen van dijken. Wij hebben er meer dan wie ook belang bij. Onze kleinkinderen moeten hier ook nog veilig kunnen wonen. Dat valt zelfs de sceptici wel duidelijk te maken." (*Parool*, 01-12-2010, cursiveringen van mij)

"Laten we vooropstellen dat ik een consistente, loyale criticus ben. Ik ben geen klimaatontkenner. De opwarming van de aarde is een significant probleem. Maar sommige mensen overdrijven het. Zij bedrijven klimaatpornografie. Dat heeft een negatief, fatalistisch effect." (Steve Rayner, *NRC Handelsblad*, 11-12-2010, cursiveringen van mij)

Voorlopig is het vooral hartverwarmend dat er een multinational is die terugdringing van CO₂-uitstoot zo serieus neemt. In een tijd waarin partijen als VVD en PVV zich aan klimaatsepsis overgeven, is dat ronduit bemoedigend. (*Volkskrant*, 20-11-2010)

Afgaande op de wijze waarop klimaatverandering wordt beschreven in de maanden november en december 2010, lijkt het probleem in één van de latere fasen van Downs' (1972) *issue attention cycle* te verkeren. Klimaatverandering verlaat de 'pre-probleemfase' als het de publieke aandacht krijgt, niet in de laatste plaats door inspanningen van klimaatwetenschappers. Daarop volgt een periode van gealarmeerde ontdekking en euforisch enthousiasme, in de veronderstelling dat dit probleem eenvoudig, en zonder grote gevolgen voor de samenleving kon worden opgelost. Vervolgens verspreidt zich echter geleidelijk het besef, hoe groot de kosten zouden zijn van een dergelijke oplossing en dat dit bovendien een herordening van de maatschappelijke (in dit geval: internationale) verhoudingen zou vereisen. Daarop volgt een afname van de publieke belangstelling, waarna de 'post-probleem fase' wordt bereikt: de aandacht is verflauwd, maar flakkert af en toe nog

op, naar aanleiding van incidenten of door inspanningen van eerder opgerichte instituten. Onder andere door het bestaan van die laatste krijgt het probleem na het doorlopen van de *issue attention cycle* gemakkelijker de publieke aandacht dan toen het nog in de pre-probleemfase verkeerde. In de geanalyseerde maanden zien we dat er een groot vertrouwen wordt gesteld in technologische oplossingen, en initiatieven van bedrijven en burgers en, meer controversieel, kernenergie. Tegelijkertijd is er - na de VN-top in Kopenhagen - weinig optimisme over het vinden van een 'gemakkelijke' oplossing. Wel wordt antropogene klimaatverandering in verreweg de meeste artikelen beschouwd als een 'gevestigd probleem'.

Media-analyse ‘Climategate’ (november 2009–juni 2011)

In november 2009 werden e-mails van de Climatic Research Unit van de University of East Anglia gehackt en gepubliceerd. Volgens sceptici zou uit de e-mails blijken dat klimaatwetenschappers hun data hadden gemanipuleerd. Korte tijd later volgde ‘Himalaya gate’ of ‘gletsjer gate’: in het WGII gedeelte van het IPCC-rapport uit 2007 werden fouten aangetroffen, meer in het bijzonder de claim dat de gletsjers in de Himalaya in 2035 gesmolten zouden zijn. Terwijl het IPCC al eerder op deze fout was gewezen, had dit niet geleid tot correcties in het rapport. De media vatten deze in principe losstaande incidenten vaak samen onder de naam ‘Climategate’, wat de reden vormt om ze ook hier gezamenlijk te bespreken. In het onderstaande volgen alleen de conclusies; de weergave van alle artikelen is te vinden in Bijlage 1.

‘Climategate’: het gezag van de klimaatwetenschap

Over de gehele periode bezien lijkt er in de Nederlandse pers - met uitzondering van de Telegraaf - maar in beperkte mate sprake te zijn van een ‘Climategate’.

Hoewel er kritiek wordt geuit op de handelswijze van de betreffende wetenschappers, benadrukken de meeste artikelen toch vooral dat de gelekte e-mails geen afbreuk doen aan de consensus over een door menselijke oorzaken opwarmende aarde. Er wordt bovendien ook kritisch gesproken over (met name de toon en motieven van) klimaatsceptici.

Wél wordt de toon kritischer nadat er fouten zijn ontdekt in het IPCC-rapport, maar na de eerste opwinding wordt ook ‘glaciërgate’ over het algemeen in context geplaatst. De media berichten vooral over de ommezwaai van minister Cramer en het Kamerdebat over ‘glaciërgate’. Voor Climategate lijkt zo de eerder genoemde observatie te gelden, dat de dagbladen eerder de politieke agenda volgen dan omgekeerd. Met uitzondering van de Telegraaf zwengelen de kranten zelf de kritiek amper aan, maar berichten vooral over politici die zich scherp distantieren van de fouten. In dat verband hebben de meeste kranten zelfs eerder een crisisdempende functie, omdat ze ruimte bieden aan kritiek op ‘krampachtige’ politieke reacties, zoals de stelling van minister Cramer dat ze geen fouten meer zal accepteren. Er is weliswaar - ook naar aanleiding van de onderzoeken - kritiek op het functioneren van het IPCC en met name Pachauri, maar niet op de klimaatwetenschap zelf.

Achteraf wordt door de kranten zelf, met name in de Volkskrant, naar aanleiding van Climategate wel een verandering waargenomen in het denken over klimaatverandering. Slechts afgaande op de Nederlandse kranten is het echter de vraag in hoeverre die conclusie terecht is. Tijdens de controverse plaatsten de meeste artikelen de kritiek immers in context. Mogelijk was dat niet het geval in de bredere publieke sfeer, met name op internet en televisie, waardoor de waarneming van de controverse werd vertekend. Op de wat langere termijn zien we in de meeste kranten vooral ruimte voor reflectie; de nadruk ligt op de toegenomen openheid in de klimaatwetenschap, terwijl ook aandacht is voor de moeilijkheden daarbij. Ook vormde ‘Climategate’ een aanleiding voor beschouwingen over de gezagscrisis in de wetenschap in het algemeen. Uitzondering is opnieuw de Telegraaf: deze krant beschouwt de controverse als de langverwachte ontmaskering van de klimaatwetenschap.

Conclusies

In de berichtgeving over klimaat is er relatief weinig aandacht voor de vraag óf er sprake is van (antropogene) klimaatverandering; de meeste kranten gaan er impliciet vanuit dat dit het geval is. Veeleer lijkt de nadruk te liggen op mogelijke oplossingen, met name op initiatieven van bedrijven en burgers. Hoewel ook sceptici aan het woord komen, wordt antropogene klimaatverandering door de meeste kranten als een gegeven aangenomen. Zelfs in een periode van controverse ('Climategate') benadrukken de onderzochte kranten, met belangrijke uitzondering van de Telegraaf, dat de gevonden fouten geen afbreuk doen aan de overige bevindingen van het IPCC. De veronderstelling van het PBL-projectplan dat een enkele fout van het IPCC, of één onjuiste uitspraak van sceptici, zou leiden tot het afwijzen van alle uitspraken van het IPCC, of van alle uitspraken van de sceptici, blijkt voor de onderzochte kranten gedurende deze onderzoeksperioden in ieder geval niet te kloppen.

Binnen dit onderzoek is in de geanalyseerde periode dan ook geen sprake van de door Boykoff (2007) geconstateerde *balance as bias*. Hoewel er wel sceptici, met name politici, in de kranten aan het woord komen, lijkt het antropogene klimaatveranderingsdiscours dominant in die mate dat er - behalve in de Telegraaf - niet over gediscussieerd hoeft te worden. Dit zegt uiteraard niets over de toonzetting in andere media, zoals internet, radio en televisie.

Anders dan Breeman & Timmermans (2009) concludeerden lijkt er voor deze onderzochte, en uiteraard veel kortere periode eerder een nadruk te liggen op mitigatie dan op adaptatie; dat komt vooral door de aandacht voor duurzame energie en voor initiatieven van burgers en bedrijven. Diezelfde aandacht voor burger- en bedrijfsinitiatieven zorgt ervoor dat klimaat in sterke mate wordt gerepresenteerd als een lokaal en nationaal onderwerp, hoewel de aandacht voor COP16 uiteraard de nadruk legt op het internationale politieke proces. Daarbij moet wel worden opgemerkt dat het vertrouwen in dat proces na 'Kopenhagen' beperkt is, terwijl de berichtgeving over bedrijfs- en burgerinitiatieven juist wordt gekenmerkt door optimisme. 'Klimaat' is in de media dan ook eerder een zaak van bedrijven en burgers dan van de meer traditionele milieubeweging. Op het beleid van de huidige overheid wordt vooral kritiek geleverd - diverse kranten wijzen erop dat Nederland in dit opzicht negatief afsteekt bij het buitenland.

Voor zover de berichtgeving over klimaatwetenschap in de gedrukte media kan worden gekenmerkt door een specifieke toonzetting of framing is dit dus veeleer dat van de mainstream klimaatwetenschap dan dat van de sceptici. Dat met name in de Telegraaf de integriteit en het waarheidsgehalte van de klimaatwetenschap wel worden betwist, lijkt eerder te wijzen op het gevestigde karakter van deze wetenschap dan op een werkelijke ondergraving van gezag. De overige kranten bieden weliswaar wel enige ruimte aan klimaatscepsis - in de onderzochte periode bijvoorbeeld in relatie tot het koude winterweer - maar de consistent cynische benadering vinden we slechts in de Telegraaf. Het betreft hier slechts één krant, maar met in het eerste kwartaal van 2011 een totaal verspreide oplage van 609.930 exemplaren is dit wel de meest verkochte krant van Nederland. Ter vergelijking: De Volkskrant en NRC Handelsblad verspreidden respectievelijk 264.890 en 198.513 exemplaren; Trouw 105.440; Algemeen Dagblad 433.013. De gratis kranten De Pers, Metro en Spits verspreidden respectievelijk 288.857, 480.916 en 391.178 exemplaren ((HOI 2011): 13). De Telegraaf is niet alleen belangrijk door de oplagecijfers, maar ook doordat de krant toonaangevend is voor andere dagbladen: Algemeen Dagblad, NRC Handelsblad en de Volkskrant besteden aandacht aan onderwerpen die door de Telegraaf naar voren zijn gebracht en nemen daarbij ook wel de toonzetting over (Kleinnijenhuis 2003: 186). Positieve berichtgeving met betrekking tot klimaatverandering(sbeleid) vinden we overigens ook in de Telegraaf. Het gaat dan met name om initiatieven van bedrijven en burgers, of wanneer verduurzaming samengaat met een voordeel voor de consument.

Tussen klimaatcomplot en klimaatkerk

Uit het onderzoek is gebleken dat de dagbladberichtgeving over klimaatwetenschap over de gehele linie tamelijk genuanceerd is. Waar dat niet het geval is, en de toon van de berichtgeving verbeterd wordt, treffen we twee schrikbeelden aan: dat van het klimaatcomplot en dat van de klimaatkerk.

Eén beeld dat we aantreffen is dat van de ‘klimaatkerk’: een gemeenschap van irrationele, al dan niet misleide gelovigen of volgelingen, die erop uit zijn ook anderen te bekeren. In de onderzochte periode wordt bijvoorbeeld onder meer gesproken over een ‘groene religie’, ‘blinde volgers’ en een ‘seculier geloof’. Na ‘Climategate’ bekritiseerden klimaatsceptische blogs ook de voortdurende benadrukking van het overeind blijven van de IPCC-conclusies, of in hun formulering: ‘de *mantra* [van het PBL] dat de uitkomsten van het onderzoek de hoofdconclusies van het IPCC onaangetast laten’ (cursivering van mij).¹ Met andere woorden: in de klimaatsceptische blogosfeer wordt de nadruk op consensus beschouwd als ‘geloofsartikel’. Wat dat betreft is de tweedeling in het maatschappelijk debat tussen ‘alarmisten’ en ‘sceptici’ uiterst ongelukkig, zoals het PBL zelf ook al concludeerde in het voorwoord van *Wetenschapper versus scepticus* (Strengers & Labohm 2010). Waar de term ‘scepticus’ een beeld van rationele twijfel oproept, is een ‘alarmist’ immers iemand die gevaar overdrijft en daardoor nodeloze zorgen en paniek veroorzaakt. Klimaatverandering wordt daardoor iets waar men al dan niet in gelooft en scepticus een geuzennaam.

In veel artikelen blijkt niet zozeer sprake te zijn van wantrouwen of scepsis ten aanzien van de wetenschap in het algemeen, als wel van een vertekend beeld van wat wetenschap zou kunnen of moeten inhouden. Er wordt een bepaald ideaalbeeld gepresenteerd, waarna impliciet of expliciet gesuggereerd wordt dat de ‘gevestigde’ klimaatwetenschap daar niet aan voldoet. Zo presenteert de Telegraaf in het artikel *Klimatologie zieke wetenschap* (13-12-2009) klimaatwetenschappers als niet-wetenschappelijk. Tegelijkertijd omhult de krant de gepensioneerd microbioloog en ‘fraudespecialist’ Arthur Rorsch die de klimaatwetenschap bekritiseert met een sterk wetenschappelijk aura. Dat is echter het aura van de amateurwetenschapper als enige ‘oprechte’ - lees: niet aan een instituut verbonden - wetenschapper:

Alles aan Rorsch ademt wetenschap. De Waalse bibliotheek, waar hij met zijn vrouw een appartement heeft, is volgens onderzoek aan het houten dak, het oudste stenen gebouw in Leiden. "Uit circa 1300." Vroeger gaven hoogleraren aan de opbloeiende Leidse universiteit hier onderdak aan studenten. Tegenwoordig huist Rorsch er tussen een duizelingwekkende stapel boeken, en nodigt hij aan de lange houten tafel regelmatig mensen uit voor discussie. Over klimaat bijvoorbeeld. "Het zijn vooral sceptici die aanschuiven. De aanhangers van de broeikashypothese komen nog niet."

Paradoxaal genoeg laten dan juist deze amateurwetenschappers zich, ondanks hun verbeterd toonzetting, erop voorstaan dat zij zouden openstaan voor andere inzichten. Wantrouwen jegens de overheid raakt zo verbonden met wantrouwen jegens gevestigde, professionele wetenschap, terwijl tegelijkertijd een verheven wetenschappelijk ideaalbeeld blijft bestaan. In de meer gematigde kranten gebeurt vaak het omgekeerde. Ook daar was Climategate aanleiding voor beschouwingen over de gezagscrisis van de wetenschap, maar de voornaamste zorg in dergelijke artikelen was niet de integriteit van de wetenschap, maar het onderscheidend vermogen van het publiek.

Dit brengt ons bij het tweede beeld: dat van een klimaatcomplot, een moedwillige politieke zwendel, gericht tegen de burger. Een Google zoekopdracht op ‘PBL wetenschappers’ levert naast de PBL website blogs op die nadrukkelijk spreken over de ‘overheidswetenschappers’ van het

---

¹ <http://www.dagelijksestandaard.nl/2010/07/pbl-bevestigt-ipcc-rapport-grossiert-in-fouten-en-onnauwkeurige-uitspraken/>

PBL.² Over het IPCC wordt gesproken als een ‘consensusmachine’³ en het NRC Handelsblad publiceerde gedurende de Climategatecontroverse een artikel van ‘klimaatwetenschappelijk amateur’ Leon de Winter, waarvan de teneur sterk gekant was tegen de gevestigde instituties, de door hem gevreesde ‘invoering van een neomarxistische planeconomie’ en een ‘dictatuur van de ongerepte natuur’ (*Voor Kopenhagen begint nog even dit*, 05-12-2009). De plaatsing van dit artikel leidde wel tot een stormvloed van verontwaardigde reacties (persoonlijke communicatie, Maarten Huygen).

De Telegraaf, 13-12-2009.

Een periode van controverse lijkt een opening te bieden om via de klimaatwetenschap een breder wantrouwen te uiten jegens ‘de overheid’ en daaraan gelieerde wetenschappers, ‘de milieubeweging’ en ‘de media’, waarbij in de genoemde artikelen een verband wordt gelegd met verondersteld linkse sympathieën. Het sleutelwoord in dit verband is authenticiteit. De amateurwetenschappers kunnen bij een bepaald publiek winnen aan gezag, doordat hun integriteit en oprechtheid niet worden betwijfeld. Het is het (vermeende) gebrek aan ‘spin’ dat hen aantrekkelijk maakt als bron. Omgekeerd is dit het punt waarop het PBL gewantrouwd wordt, ook op punten die door het planbureau misschien eerder met inhoud dan met communicatie worden geassocieerd. Het PBL beschouwt het beklemtonen van de consensus binnen de klimaatwetenschap ondanks de ontdekte fouten in de IPCC-rapporten waarschijnlijk als verheldering van de wetenschappelijke feiten en daarmee als de taak van een *honest broker*. Bij bepaalde publieken versterkt deze nadruk echter de indruk van het PBL als verlengstuk van een door de overheid

² <http://climategate.nl/2010/09/23/iac-en-pbl-coryfee-en-wetenschap-houdt-op-waar-het-ipcc-begint/>; <http://www.dagelijksestandaard.nl/2011/04/overheidswetenschappers-willen-vleestaks>

³ <http://www.peakoil.nl/2007/09/06/noordpool-weggesmolten-tegen-2030/>

aangedreven 'klimaatcomplot', gericht op overtuigen in plaats van eerlijk onderzoeken. Als 'bewijs' hiervoor dienen vervolgens ook andere activiteiten, zoals een lezing van Maarten Hajer over de gezagswaarde van de wetenschap in het licht van de veranderende maatschappij.⁴

De klimaatkerk en het klimaatcomplot raken elkaar vooral daarin dat in beide gevallen de belastingbetalende burger het slachtoffer is, zoals blijkt uit de onderstaande opiniepeilingen van de Telegraaf:

Velen vermoeden dan ook een complot van 'links' dat eropuit is geld uit de zakken van de burgers te kloppen. Een ander schrijft: "Vroeger stonden de kranten vol van de zure regen. Nooit meer iets over gehoord." Ook zoeken velen de oplossing voor het broeikaseffect buiten zichzelf. Het zijn dan wel de hoge heren op de klimaatconferentie die veel vliegen en Al Gore himself die het klimaat verpesten. Over de laatste doen verhalen de ronde dat zijn energierekening wel erg hoog is. (08-12-2009, *Weinig fiducia in 'Kopenhagen'*)

'Climategate', waarbij ook de IPCC was betrokken, kwam aan het licht toen in november duizenden e-mails en bestanden van milieuonderzoekers uitlekten. Uit die mails bleek dat klimaatonderzoekers onderling afspraken maakten om de opwarming van de aarde erger te doen lijken. Dit geeft voeding aan geruchten over een wereldwijd complot van de 'milieumaffia', die zichzelf in stand houdt door voortdurend angstverhalen in de media los te laten.

"Verzinsel van de milieumaffia. In de jaren zestig hadden we de Club van Rome, ook zo'n staaltje volksverlakkerij." (03-02-2010, *Natuur oorzaak opwarming'*)

Ofwel: het broeikaseffect bestaat niet, maar als het bestaat is het de schuld van links, van de milieumaffia of van wetenschappers en de media, maar in ieder geval van hoge heren en wereldwijd verspreid. Dat laatste suggereert dat klimaatverandering een thema is binnen een bredere politieke strijd - niet zozeer tussen de aloude economische tegengestelden 'links' en 'rechts', maar tussen de vaak hoogopgeleide winnaars van de internationalisering en de vaak lager opgeleide verliezers daarvan, of degenen die zichzelf waarnemen als (relatieve) verliezer. De diverse media positioneren zich op de vraag of landen zich verder zouden moeten openen voor invloeden van buitenaf of zich juist daartegen moeten wapenen en sluiten op die manier aan bij specifieke publieken. De agenderende opiniepeilingen van de Telegraaf dienen als signaal dat de krant, anders dan de politici die immers ook tot de profiterende elite gerekend worden en veel moeizamer een compromisloos standpunt kunnen innemen, haar contact met de samenleving niet verloren is (Adriaanse & Van Praag 2010: 271). Zo portretteert de Telegraaf klimaatverandering - bij uitstek een internationaal onderwerp - als één van de vele zaken waarbij de gewone burger het slachtoffer is van hetzij een hersenspinsel, hetzij een complot van de hoge heren die de wereld rondvliegen. Er ontstaat een cynische framing van David tegen Goliath; de eerlijke amateur en kwetsbare burger tegenover de volksverlakkerij van overheidswetenschap.

Aanbevolen vervolgonderzoek

Het huidige onderzoek bevestigt de eerdere onderzoeksresultaten van met name het Rathenau Instituut (2010); 'Climategate' heeft hierin blijkbaar geen noemenswaardige verandering gebracht. Het verdient daarom aanbeveling eventuele vervolgonderzoeken niet te richten op kranten, maar primair op andere media: met name televisie (talkshows) en de blogosfeer. Omdat deze media meer dan kranten gericht zijn op de waan van de dag, is het aannemelijk dat zij zich ook meer richten op de uitvergroting van antagonisme en controversie binnen de klimaatwetenschap. Daarnaast is het van belang meer inzicht te krijgen in hoe lezers, kijkers en luisteraars die berichtgeving vervolgens interpreteren en verwerken - die kan immers nog sterk afwijken van de boodschap zoals die in de media verzonden wordt.

---

⁴ <http://climategate.nl/2010/09/23/iac-en-pbl-coryfeeen-wetenschap-houdt-op-waar-het-ipcc-begint/>

Bijlage 1: ‘Climategate’ in de Nederlandse media

Op 23 november 2009 maakt het NRC Handelsblad melding van de gehackte e-mails (*Hackers kraken server klimaatinstituut*).⁵ Evenals bij een artikel in de Volkskrant een dag later (*Klimaat-mails op straat*) is de berichtgeving vooral feitelijk en wordt zowel de interpretatie van sceptici als van de betreffende wetenschappers vermeld.

Anders is dat bij een artikel in de Telegraaf, dat ook gepubliceerd wordt op 24 november 2009. Hier luidt de kop *Jarenlang geknoeid met klimaatfeiten; recente afkoeling aarde niet te verklaren; gehackte e-mails ontmaskeren VN-wetenschappers*. Anders dan de twee eerdere artikelen citeert de Telegraaf commentaren van met name genoemde personen, te weten PVV-Kamerlid De Mos, geofysicus Hans Erren en VVD-Kamerlid Népperus - vooral de twee Kamerleden zijn bekende sceptici, terwijl ook Erren zich kritisch uitlaat over de ‘klimaathype’.

De term ‘Climategate’ verschijnt voor het eerst op 27 november in een opinie-artikel van de Volkskrant (*‘Climategate’ zaait twijfel in Kopenhagen*). Volgens auteur Stephen Dubner zaaien de mails twijfel over de integriteit van de wetenschappers. Aan het woord komt de kritische klimatoloog Patrick Michaels die de affaire enerzijds betitelt als eerder een ‘atoombom’ dan een ‘smoking gun’, maar anderzijds ook stelt:

‘De aanwijzingen dat mensen steeds meer bijdragen aan de opwarming worden zo algemeen aanvaard dat het gehackte materiaal dit waarschijnlijk niet onderuit zal halen.’

De Volkskrant publiceert ook een artikel van Michael Persson (*Bagatellisering gehackte e-mails is zeer schadelijk*), waarin wordt benadrukt dat de fouten wel degelijk ernstig lijken te zijn en dat elke bagatellisering koren op de molen is van sceptici.

De dag daarop figureert Climategate in een artikel over blog Science Palooza, dat onderstreept dat temperatuurschommelingen niet tegen de opwarming van de aarde spreken (*De Volkskrant, Hoe zit het nou met die opwarming?*)

NRC bericht op 2 december strikt feitelijk over het terugtreden van Phil Jones. De dag daarop wordt er in de mediarubriek van Trouw aandacht besteed aan de berichtgeving van Elsevier rond de (kop) *‘Klimaatzwendel!’*. Terwijl Trouw kritisch is over de wetenschappers die hun grafieken over ‘de opwarming van de aarde op[poetsen] en alles in het werk [stellen] om hun tegenstanders, de klimaat-sceptici, monddood te maken, wordt ook gemeld dat [het Elsevier-] artikel (...) gelukkig wat genuanceerder [blijkt] dan de kop doet vermoeden.’

Op 5 december plaatst Trouw een artikel van scepticus Hans Labohm, waarin de e-mails in een bredere context van twijfel aan de opwarming van de aarde worden geplaatst (*Ook de onheilsprofeet krabbelt terug..*). Tegelijkertijd publiceert de krant echter een hoofdredactioneel commentaar, dat kritisch is over Labohms bewering en over de media-oorlog rond klimaatwetenschap in het algemeen. Benadrukt wordt dat volledige doorgronding van het klimaatsysteem onmogelijk is, en dat vooral het menselijk gedrag moet veranderen (*Media-oorlog doet wetenschap geen recht*). De auteur merkt bovendien op:

wat ik zie is een discussie tussen wetenschappers. Een gewone discussie tussen wetenschappers die zich afvragen of hun computermodellen de werkelijkheid goed weergeven, en hoe het komt dat die modellen niet kunnen verklaren waarom de gemiddelde temperatuur op aarde de afgelopen tien jaar niet is gestegen, maar gedaald.

NRC Handelsblad plaatst op 5 december 2009 een opiniestuk van schrijver Leon de Winter: hij verbindt de East Anglia-affaire niet alleen met twijfel aan de opwarming van de aarde, maar ook aan een door hem gevreesde ‘invoering van een neomarxistische planeconomie’ en een ‘dictatuur

---

⁵ Titels van de artikelen zijn gecursiveerd

van de ongerepte natuur' (*Voor Kopenhagen begint nog even dit: de temperatuur op aarde is het afgelopen decennium niet gestegen*). De plaatsing van dit artikel leidde overigens tot een stormvloed van verontwaardigde reacties (persoonlijke communicatie, Maarten Huygen). In de wetenschapsbijlage van het NRC verschijnt op dezelfde dag een genuanceerd artikel, waarin gesteld wordt dat er zich iets aftekent dat 'lijkt op fraude, vriendjespolitiek en machtsmisbruik', maar waarin ook het gezag van de broeikasttheorie wordt onderstreept en de vraag gesteld waarom de mails uitgerekend vlak voor COP15 uitlekten (*Een stick om mee te slaan*). Ook De Volkskrant onderstreept op 5 december naast de 'compromitterende' e-mails, nogmaals het gezag van antropogene opwarming (*De mens is het probleem; achtergrond Kopenhagen in elf vragen en een uitroep*).

Het Parool kondigt op 5 december 2009 op strikt feitelijke wijze onderzoek van de Verenigde Naties naar de affaire aan. Het Nederlands Dagblad plaatst op die dag een artikel waarin drie sceptici aan het woord komen, maar ook 'de laatste klimaatinzichten' van het Planbureau voor de Leefomgeving (*Mentaliteit alert; een vaag gevoel van onbehagen*). In de Volkskrant van 7 december komt Climategate voor in een column met als strekking: 'Verzekeren we ons niet en gaat het fout, dan zijn de kosten vele malen hoger' (*Bert Wagendorp*). Spits meldt op 8 december: '*Climategate was te zien in sterren*'.

Op 9 december bericht Trouw over een discussie over 'climategate' in de Tweede Kamer ('*Climategate*' veroorzaakt ook beroering in politiek Den Haag). Eveneens op 9 december publiceert de Spits een artikel met als insteek 'Hoewel de meeste wetenschappers het er over eens zijn dat de aarde opwarmt door menselijk toedoen, is scepsis over deze theorie populairder dan ooit. Hoe komt dat?' Opnieuw wordt ruimte voor kritiek geboden, in dit geval door Marcel Crok op de 'arrogantie' van wetenschappers en IPCC, maar wordt ook de verhaallijn van klimaatverandering onderstreept.

In Trouw roept Sebastien Valkenberg op 10 december naar aanleiding van 'climategate' op tot het beter doordenken van de vraag of het broeikas effect bestaat (*Waarom zijn doemscenario's zo slecht?*, 10-12-2009) Ook op 10 december concludeert Trouw onder de omineuze titel *Diefstal, fraude en complotten* dat wetenschappers opener moeten zijn om affaires als Climategate te voorkomen. De krant vraagt zich echter ook af:

Maar als de mails het bewijs vormen zoals de klimaatsceptici beweren, waar zijn dan die frauduleuze onderzoeken? De vele onderzoeken die bewijzen dat de aarde opwarmt door de uitstoot van broeikasgassen, staan nog recht overeind.

De dag daarna trekt meteoroloog Gerrit Hiemstra in dezelfde krant van leer tegen Hans Labohm en levert ook kritiek op de omgang met climategate (*Jammer voor de sceptici; de temperatuur stijgt*). Spits bericht over *Chaos en ruzie in Kopenhagen* en vraagt zich af of climategate niet toch van invloed zou kunnen worden. Het Nederlands Dagblad publiceert eveneens op 11 december een interview met de toenmalige minister Jacqueline Cramer ('*Klimaatsceptische PVV wil de show stelen*')

'Het idee is dat wetenschap de waarheid verkondigt. Maar zo werkt dat niet. We weten nog niet honderd procent of de temperatuur stijgt, maar wel voor 95 procent of meer. We zullen ook nooit volledige zekerheid krijgen. Het klimaat is zo gigacomplex. De vraag is dan: welk risico willen we nemen met onze toekomst van de aarde?'

Hetzelfde artikel verschijnt op dezelfde dag onder een andere kop in het Parool (*Niet gokken met de toekomst*). NRC Handelsblad publiceert ook op 11 december een reactie van Wouter van Dieren op het bovengenoemde stuk van Leon de Winter en de vermeende climategate; *Helaas Leon, er is geen klimaatcomplot*. Op dezelfde dag bericht de Volkskrant: *Cramer leest klimaatsceptici in Kamer wetenschappelijk de les*. Minister Cramer sluit een onderzoek naar het IPCC op dat moment nog uit.

Op 12 december concludeert het NRC dat de klimaatonderhandelaars climategate redelijk buiten de klimaatconferentie hebben kunnen houden (*Climategate speelt kleine rol*). Het Nederlands Dagblad neemt op die dag het dilemma tussen wetenschappelijke precisie en activisme onder de loep, waarbij activisme als valkuil voor de wetenschapper wordt geschetst (*Twee-spalt over klimaatverandering krijgt radicale wending*). Ook dit artikel legt de nadruk op de strijd om de publieke opinie en onderschrijft het gezag van de mainstream klimaatwetenschap. Eveneens op 12 december publiceert de Volkskrant een artikel waarin Martijn van Calmthout zich kritisch uitspreekt over klimaatsceptici en hun politieke motivatie benadrukt. Hij stelt bovendien dat de sceptici teveel aandacht krijgen van de media.

Het omgekeerde standpunt wordt ingenomen door ‘specialist wetenschapsfraude’ Arthur Rörsch, in de Telegraaf op 13 december 2009 (*Klimatologie zieke wetenschap*). De fraudespecialist, emeritus hoogleraar en auteur op www.climategate.nl wordt nadrukkelijk gepresenteerd als wetenschapper. Hij levert kritiek op het PBL en KNMI die volgens hem ‘al jaren achteloos en kritiekloos achter deze alarmistische kliek aan lopen’, want:

‘Ons land kent amper mensen die zelf studie doen naar de relatie tussen CO₂ en temperatuur. Als verlengstuk van de staat zijn dit in principe ook geen onafhankelijke onderzoeksinstituten.’

Op 18 december publiceert het Financieele Dagblad een artikel onder de kop ‘Russische experts hekelen Britten om ‘climategate’. De betreffende experts zijn van het Institute for Economic Analysis, een denktank van klimaatscepticus Andrej Illarjonov. Het artikel geeft geen wederhoor voor de kritiek dat het CRU gegevens van driekwart van de Russische weerstations zou negeren. Ook Metro meldt dit, eveneens zonder wederhoor. Het Financieel Dagblad interviewt op 18 december ‘klimaathoogleraar’ Pier Vellinga (*Klimaatwetenschappers zijn onschuld kwijt*). Vellinga observeert: ‘Je kunt ons nu vergelijken met wetenschappers die zich bezighouden met de farma-industrie. Er zijn veel belangen betrokken bij de klimaatwetenschap, dus we liggen onder een vergrootglas’ maar stelt ook dat ‘wetenschappers moeten beoordeeld worden op hun publicaties en niet op de e-mails die ze elkaar sturen’.

Diezelfde dag plaatst het Parool een stuk dat het gedrag van de klimaatwetenschappers ‘rondt schandalig’ noemt, maar tegelijkertijd de ‘ophef’ erover ‘nagal overdreven’ noemt en met nadruk onderstreept dat dit geen weerlegging van de opwarming van de aarde betekent (*De waarheid over het klimaat*).

Op 23 december 2009 laat Trouw op de opiniepagina Salomon Kroonenberg aan het woord (*Top Kopenhagen is gelukkig mislukt*). Kroonenberg stelt dat minister Cramer weigerde om op de inhoud van de gelekte e-mails in te gaan omdat dit politiek inopportuun is en niet zou passen in ‘het CO₂-verhaal’ dat dient als ‘brandstof voor de nieuwe economie’.

Op 31 december 2009 neemt Trouw ‘climategate’ op in zijn jaaroverzicht als e-mails:

waarin wetenschappers discussieerden over hoe ze temperatuurmetingen die niet in hun straatje passen, geheim konden houden. Voor twijfelaars aan de opwarming was dat reden om een complot te vermoeden. Op hun beurt vermoedden klimaatwetenschappers een complot van sceptici.

Redacteur Matthijs Schiffers van het Financieele Dagblad levert op 9 januari 2010 kritiek op de polarisatie in het klimaatdebat en ‘de stortvloed aan onheilstijdingen’ (*Vastgelopen klimaatdebat; links moet andere toon aanslaan*). Het artikel is kritisch over de klimaatwetenschap, maar stelt vooral de noodzaak tot samenwerking centraal.

Op 14 januari melden Trouw, Telegraaf en het Nederlands Dagblad dat minister Cramer een Nederlands onderzoek naar ‘Climategate’ niet uitsluit (*Cramer opent deur naar onderzoek ‘Climategate’*).

Het Nederlands Dagblad stelt op 20 januari (*Oorlog om water*) dat het gezag van het VN panel door ‘onverantwoorde luiheid en arrogantie zwaar aangetast’ is. De auteur is niet alleen teleurgesteld

doordat het IPCC niet is geslaagd in zijn ‘eerste opdracht’, het leveren van ‘absoluut betrouwbare informatie’; hij levert vooral kritiek op het gebrek aan bereidheid bij het IPCC om naar de fouten te kijken, toen het daarop gewezen werd.

NRC Handelsblad kondigt op 23 januari ‘glaciërgate’ aan, en plaatst op 25 januari een opiniestuk van Richard Tol, Roger Pielke Jr. en Hans von Storch (*VN-Klimaatpanel moet drastisch hervormen*). Kritiek is er vooral op voorzitter Pachauri, terwijl ook het belang van het klimaatbeleid wordt onderstreept, en de complexiteit van de taak van het IPCC.

Himalaya-gate leidt vervolgens tot een storm van verontwaardiging. Het Algemeen Dagblad meldt op 26 januari dat de *Kamer twijfelt aan kwaliteit onderzoeken* en spreekt van *Volop gesjoemel met klimaatcijfers*. De dag daarop bericht het Financieele Dagblad dat het *VN-klimaatpanel onder vuur* ligt. Het artikel besteedt aandacht aan de groeiende twijfel naar aanleiding van climategate, maar meldt ook dat volgens het IPCC de slotconclusies blijven staan. De Volkskrant bericht op de voorpagina dat minister Cramer ‘zeer verontrust’ is en ‘grondig onderzoek’ eist (*Cramer verontwaardigd over klimaatrapport IPCC*). Ook Trouw maakt melding van Cramers brief (*Cramer vraagt verbetering onderzoek aan IPCC*). Het Nederlands Dagblad is kritisch over Pachauri (*Geen knieval*), die de geloofwaardigheid van het IPCC doet smelten.

In Spits gaat op 28 januari 2010 *Climategate op herhaling* wanneer blijkt dat het IPCC-rapport fouten bevat. Het artikel haalt Tweede Kamerleden Samsom en De Mos aan; zo verschillend als zij denken over klimaatverandering, zo eensgezind zijn ze in hun kritiek op het (gebrek aan) debat in de klimaatwetenschap. De tendens is dan ook uitgesproken kritisch:

Het afgelopen jaar brokkelde de geloofwaardigheid van klimaatbeschermers én klimaatwetenschappers nog sneller af dan de ijskappen op de Noordpool.

Trouw, Volkskrant, Spits, De Pers en Nederlands Dagblad berichten op 29 januari over het spoeddebat over ‘climategate’, en de opdracht aan het PBL om de regionale hoofdstukken te controleren (respectievelijk *Cramer wil fout in klimaatrapport uitzoeken*; *Deur open voor klimaatsceptici*; *VN-rapport klimaat doorgelicht*; *Minister Cramer komt in actie ‘onderzoek klimaatrapport’*; *Klimaatrapport besproken*). Het NRC interpreteert dit als een *Voet tussen de deur voor klimaatsceptici*.

Diezelfde krant stelt echter op 1 februari dat het IPCC de door haar gecreëerde consensus weliswaar heeft ondergraven, maar dat de fouten niet moeten worden ‘gedramatiseerd’: ‘ook in het klimaatdebat moet van een mug geen olifant worden gemaakt’ (*Smeltende gletsjers: commentaar*). De Telegraaf bericht op 2 februari in een kritisch artikel over klimaatparticipatiesubsidies dat ‘[a]l voor Kopenhagen bleek uit gehackte e-mails dat wetenschappers sjoemelen met data’ (*Minister steunt ‘beat the heat’*).

De Telegraaf houdt op 3 februari een poll onder zijn lezers, die de theorie van antropogene klimaatverandering in meerderheid niet onderschrijven, met de winterse kou als bewijs. De krant voegt daar echter wel aan toe dat dat verband volgens het Planbureau voor de Leefomgeving niet klopt (*‘Natuur oorzaak opwarming’*). Op 4 februari kopt het NRC Handelsblad: *Mondiaal klimaatfoutje zat dit keer in Nederlandse hoek*; *Fouten in klimaatrapport laten conclusies onverlet*; *Politiek wint erbij als ze detailfouten kan toegeven*. Het artikel meldt dat er nieuwe aanwijzingen zijn voor onzuiver onderzoek door Phil Jones, maar ook dat de hoofdconclusies van het IPCC ‘staan als een huis’. Op dezelfde dag verschijnt in het NRC ook een artikel dat voornamelijk ingaat op de felle reactie en de communicatiestrategie van minister Cramer (*Cramer: deuk in wetenschap*). In het artikel wordt benadrukt dat niet kan worden gewacht tot alles zeker is, en dat het ministerie ervoor waakt om over te komen als ‘religieuze fanatici’. Ook het Nederlands Dagblad en het Parool melden dat volgens Cramer het vertrouwen in de wetenschap een deuk heeft opgelopen (4-2-2010, *Cramer: vertrouwen klimaat herstellen* respectievelijk *Minister Cramer: vertrouwen deuk*

opgelopen). De Volkskrant bericht eveneens over de furieuze reactie van politici (*Politici woedend op klimaatpanel*).

Trouw bericht op 5 februari over ‘Himalyagate’, en concludeert ‘De wetenschap staat nog wel overeind, maar het imago ligt aan diggelen’ (*Menselijke fout of moedwil?*). In een ander artikel laat de krant deskundigen in wetenschapscommunicatie aan het woord (*Klimaatfouten geven sceptici munitie*) - men is bezorgd over het vertekende beeld dat kan ontstaan bij ‘het grote publiek’. Een ander Trouw-artikel kopt *Klimaatceptici speuren naar nieuwe sappigheden*. Ook hier is de tendens relativerend, en wordt uitleg gegeven over de drie IPCC-werkgroepen. In het commentaar concludeert de krant *Alleen volstrekke openheid voorkomt foute klimaatstudies*, en benadrukt dat het hoog tijd is voor klimaatwetenschappers om uit hun ivoren toren te komen, juist omdat ze inhoudelijk gelijk hebben en dus serieus genomen dienen te worden. Ook Metro meldt, namens Milieudefensie: *Aarde warmt ondanks fout rapport*. Het Financieele Dagblad vermeldt zonder veel verdere context *Weer fout in klimaatonderzoek IPCC* (de fout betrof het gedeelte van Nederland dat onder de zeespiegel ligt). Ook het Parool bericht over nieuwe fouten, betreffende koraalsterfte (*Greenpeace bron voor Nederlandse bijdrage; weer fouten in klimaatrapport*). De Volkskrant besteedt aandacht aan de reactie van wetenschappers op Cramers roep om foutloze klimaatwetenschap (*Uithaal Cramer schokt onderzoekers*). Voor de Telegraaf heeft de reactie van sceptische politici prioriteit: *PVV: hier met die Nobelprijs! IPCC onterecht bekroond na alle klimaatleugens*.

Op 6 februari 2010 doet Trouw verslag van het Tweede Kamerdebat over de fouten van het IPCC, en benadrukt vooral de rol van de PVV in de agendering van die fouten (*Noodzaak klimaatbeleid is discussiepunt door komst PVV*). Daarnaast plaatst de krant een artikel met als strekking dat er beter naar critici moet worden geluisterd, ook als zij geen wetenschappers zijn. De auteur sluit af met de conclusie: ‘Er zijn foutjes gemaakt. Maar een foutloos stuk zou een mirakel zijn’ (*Klimaatwetenschap op glad ijs*). Toch twijfelt de krant wellicht een beetje en vraagt aan zijn lezers: *En wat als de klimaatceptici zelfs maar een béetje gelijk hebben?* Tegelijkertijd wordt benadrukt dat ook sceptici politieke motieven hebben. Het Parool meldt, eveneens op 6 februari, dat veelvuldig bijdragen van Greenpeace zijn gebruikt voor het IPCC-rapport (*Geen titel*). Het Algemeen Dagblad laat onder de titel *Klimaatrapport: bijbel of broddelwerk?* met name het perspectief van de mainstream klimaatwetenschap aan het woord, terwijl wordt opgemerkt dat de sceptici wind mee hebben. *Prima dat blinde klimaatfanatici nu een stapje opzij moeten doen*, stelt een columnist van de krant. *Stom, maar ongevaarlijk* vindt een artikel in de wetenschapsbijlage van NRC Handelsblad, dat afsluit met: ‘De belangrijkste conclusie is dat er tot op heden niets, helemaal niets is aangevoerd dat de conclusies van werkgroep I over broeikas effect en klimaatverandering aantast.’ In dezelfde bijlage wordt aandacht besteed aan de procedures van het IPCC: ‘De kritiek op het IPCC neemt toe. Maar de werkwijze is betrekkelijk onomstreden’ (*Klimaatverharding*). Een ander artikel gaat in op de gezagscrisis in de wetenschap (*Ook de wetenschap heeft niet meer vanzelf gezag*). *Smeltende geloofwaardigheid*, noemt de Volkskrant het: ‘Het klimaatpanel IPCC heeft een fout gemaakt, en de broeikaswifelaars kraaien victorie. Ten onrechte, vinden de onderzoekers.’ *Het IPCC krijgt een taak voor de vakantie*, luidt een Volkskrant-opiniestuk dat het politieke karakter van klimaatwetenschap benadrukt. Volgens de Telegraaf is het klimaatonderzoek met ‘de zoveelste blunder’ ‘opnieuw een dreun toegebracht’ (*Klimaatrapport weer afgezwakt*).

Op 8 februari plaatst het Parool (*Open brief over climategate*) de aankondiging van een open brief van klimaatwetenschappers dat het KNAW, niet het PBL, onderzoek moet doen naar fouten in het IPCC-rapport. De Volkskrant publiceert op dezelfde dag een tweegesprek tussen Kamerleden Samsom en De Mos (*Het is verzand in een kille discussie*). In een commentaar spreekt de krant van *Klimathysterie*: er is kritiek op de fouten en het gebrek aan communicatie. Benadrukt wordt echter: ‘het klimaat verandert en er is voldoende bewijs dat de mens hiervoor medeverantwoordelijk

is.’ De Metro publiceert de uitkomsten van een opinieonderzoek: *Peiling: zorg om klimaat is afgenomen*. Enerzijds wordt bij monde van Neppérus gesproken van ‘angstaanjagerij’, anderzijds wordt ook het PBL geciteerd en gewezen op wetenschappelijke consensus.

SER-voorzitter Rinnooy Kan spreekt op 10 februari in het NRC zijn zorg uit over de reacties op de fouten: *‘De wetenschap wordt nu al te makkelijk weggezet.’* Dezelfde krant publiceert de verklaring van 50 hoogleraren: *IPCC is geen ‘klimaatmafia’*. De Pers benadrukt dat alle ophef irrelevant is voor duurzame investeerders, want windmolens zijn nuttig uit concurrentieoverwegingen: *Investerings gaan gewoon door en Palen boven zeewater*. Onder de kop *Kritiek op toon klimaatdebat* respectievelijk *‘Foute toon in klimaatdiscussie’* en *Open brief wetenschappers foute toon in klimaatdebat* berichten op 11 februari ook Spits, Nederlands Dagblad en De Pers over de open brief. Het Parool legt de nadruk elders - *Extra controle voor VN-klimaatstudie Nederlandse wetenschappers aan de slag* - maar meldt ook dat de brief de consensus benadrukt. De Volkskrant volgt dezelfde lijn (*Gezelschap voorname academici onderzoekt klimaatrel*). *Sektarische eisen* kopt een opiniestuk in NRC Handelsblad over Cramers eis van foutloze wetenschap.

Op 12 februari plaatst ook Trouw een kritisch stuk over politiek gemotiveerde sceptici en de krampachtige reactie van politici (*Pas op, kijk uit; de ‘ontregelaars’ komen eraan*). In het NRC Handelsblad nuanceert minister Cramer haar reactie (*IPCC moet openstaan voor kritiek*). De wetenschapsredacteur bespreekt de in Nature voorgestelde herstructurering van het IPCC (*Naar een Wikipedia-IPCC*).

Het Financieele Dagblad verzamelt reacties op de opiniepeiling waaruit blijkt dat mensen zich minder zorgen maken over klimaatverandering (*Minder zorgen over klimaat*, 13-02-2010). Volkskrant-columnist Marjolijn Februari vindt dat wetenschappers zich al te gemakkelijk verschuilen achter onzekerheid (*Waarom wetenschappers altijd zo nadrukkelijk zuchten*). *Slapstick* noemt wetenschapsjournalist Maarten Keulemans de reactie van de minister in dezelfde krant, onder verwijzing naar de veelvuldig gewijzigde ‘hockeystick’-grafiek.

Trouw bespreekt op 15 februari het tanende gezag van de wetenschap (*‘Dat maak ik zelf wel uit’*). Volkskrant-columnist Arie Elshout spreekt zijn zorg erover uit dat wetenschappers handlangers van de politiek worden (*Met kennis van nu wordt vals gespeeld*).

Onbeperkte twijfel is misplaatst meldt een opiniestuk in Trouw daarentegen op 18 februari: ‘sceptis over klimaatverandering is zinnig, maar alleen als er ook goede redenen voor zijn’. Het Nederlands Dagblad levert kritiek op IPCC-voorzitter Pachauri en benadrukt de noodzaak van een echt klimaatbeleid: ‘want dat dit nodig is, dat blijkt wel uit ruim 99 % van het huidige IPCC-rapport’ (*Tegenzin*).

Rond het vertrek van Yvo de Boer besteden Spits, respectievelijk De Volkskrant, De Telegraaf en het Financieele Dagblad op 19 februari aandacht aan de door de fouten verbeterde positie van sceptici: *Yvo de Boers taart werd een muffin* respectievelijk *De Boer eerder weg bij VN* resp. *Hoogste klimaatbureaucraat naar KPMG* en *Klimaatchef de Boer verlaat VN voor KPMG*.

In het NRC Handelsblad is Joris Luyendijk zeer kritisch over de discussie: ‘Je zit in een trein die op een afgrond afraast, en de discussie gaat over de kleur van de trein’ (*Roken met kanker*, 20-02-2010). Het Nederlands Dagblad publiceert op 20 februari een opiniestuk waarin docent ethiek Theo Boer zich onder andere buigt over:

‘de theorie dat de aarde opwarmt door menselijk toedoen. Daargelaten of er wel goede tegenargumenten bestaan, is inmiddels wel duidelijk dat sommigen minder uit zijn op waarheidsvinding dan op het zekerstellen van belangen: producenten van alternatieve energiebronnen, deelnemers aan internationale fora en wetenschappelijk onderzoekers.’ (*Opinie ombuigen*)

Op 22 februari benadrukt Spits: *‘Climategate leidt alleen maar af’*. Het NRC, De Volkskrant melden: *VN gaan werkwijze klimaat onderzoeken* resp. *Rapport klimaatpanel wordt gecheckt* (27-02-2010). Ook het Financieele Dagblad bericht: *Klimaatpanel vraagt om doorlichten onderzoek*

(01-03-2010). Op 2 maart bericht NRC Handelsblad over de *Britse hoorzitting over climategate*. De week daarop verschijnt in het Financieele Dagblad een artikel met kritische Kamerreacties op de aankondiging van een PBL-onderzoek naar fouten in het IPCC-rapport (*Kritiek op Nederlands onderzoek climategate*). Het Parool meldt op 5 maart dat klimaatbeleid niet controversieel is verklaard (*Kabinet niet verder met Zuidas*). Op 8 maart roept NRC Handelsblad ‘namens’ het PBL op, *Meld fout in rapport klimaat*, en op 9 maart bericht ook Trouw *Planbureau onderzoekt fouten klimaatrapport*. Het Financieele Dagblad citeert kritische reacties van politici op dat initiatief (*Kritiek op Nederlands onderzoek Climategate*). De Telegraaf is op 9 maart vernietigend over kostbare klimaatveranderingscommunicatie en haalt daarbij de IPCC-fouten aan (*Cramer gebruikt tonnen voor klimaatspindoctor*). Het Algemeen Dagblad bericht op neutrale wijze over het PBL-onderzoek (*Planbureau onderzoekt fouten in klimaatrapport*).

Diverse kranten melden dat Robbert Dijkgraaf in de VN-onderzoekscommissie zal plaatsnemen en plaatsen interviews (*Dijkgraaf leidt studie naar IPCC*, NRC Handelsblad 10-03-2010; *Dijkgraaf onderzoekt ‘Climategate’*, Financieele Dagblad 11-03-2010; *Dijkgraaf onderzoekt IPCC-rapport*, Trouw, 11-03-2010; *We willen kijken hoe we fouten kunnen vermijden*, Het Parool 11-03-2010; *‘Procedures klimaatpanel eens nader doorlichten’*, De Volkskrant 11-03-2010; *Hoogleraar Dijkgraaf onderzoekt IPCC*, Telegraaf, 11-03-2010; *Dijkgraaf leidt evaluatie van klimaatonderzoek*, Nederlands Dagblad 12-03-2010). Het Nederlands Dagblad bericht over de samenstelling van de KNAW-commissie die toezicht zal houden op het PBL-onderzoek (*Klimaatcommissie gaat vier leden tellen*, 10-03-2010). Ook aan het Kamerdebat wordt aandacht besteed (*Glotsjers: Huizinga heeft het over ‘slordigheden’ van IPCC*, Nederlands Dagblad 11-03-2010).

Het Parool plaatst op 13 maart een interview met Mike Hulme (*CO2 is maar helft van klimaatprobleem*). Hoewel één van de koppen luidt dat Hulme zich ontpopt als ‘criticus van de opwarmingslobby’, blijkt het artikel genuanceerder: Hulme benadrukt met name het verschil tussen verschillende soorten argumentatie, zoals (natuur)wetenschappelijke en sociale.

In de Telegraaf van 20 maart pleit Kamerlid Samsom voor een ‘wiki-IPCC voor wetenschappers’ (*Welkom Wiki-IPCC!*). De Volkskrant plaatst een interview met broeikasgasexpert Heleen de Coninck, die kritiek levert op het groepsdenken binnen de klimaatwetenschap (*Zelfkritiek is er niet meer*).

Yvo de Boer wordt aan het woord gelaten in het NRC Handelsblad. De fouten worden zijdelings genoemd: ‘kleine fouten, maar groot genoeg om de procedures aan een kritisch onderzoek te onderwerpen’ (*De vervuiler moet verliezen*, 26-03-2010). Er wordt ook aan gerefereerd in een artikel over een beginnend schandaal over broeikasgasuitstoot door veeteelt: ‘In ieder geval is dat wat de media begrepen hebben: weer een VN-klimaatrapport met fouten’ (*Ruzie om rundgas*, NRC, 27-03-2010).

Op 15 april publiceert het NRC Handelsblad onder de kop *Geleerden klimaat deden niet aan gesjoemel* de conclusies van het integriteitsonderzoek naar de CRU. Diezelfde krant interviewt Dijkgraaf op 17 april (*Klimaat achter de komma*). *Veertig mails over klimaatrapport IPCC*, meldt Metro over de reacties op de oproep van het PBL (19-04-2010). *‘Betrek ook sceptici bij klimaatonderzoek’*, roept Bert Metz op in Trouw (20-04-2010). Het artikel doet verslag van de parlementaire hoorzitting over de IPCC-fouten. Er wordt wel gesteld dat er ‘steeds minder consensus [bestaat] over de rapporten’, maar in het artikel komen voornamelijk ‘IPCC-adepten’ aan het woord. Het Financieele Dagblad meldt echter *Klimaat-sceptici ruiken overwinning in kamer*, hoewel ook kritiek wordt opgetekend op de felheid van sceptici (20-04-2010). *‘Klimaatwetenschappers teveel in de politieke arena geslingerd’* meldt de De Volkskrant (20-04-2010): ‘Het klimaatpanel IPCC van de Verenigde Naties moet in een modern jasje worden gestoken. Daar zijn vriend en vijand het over eens.’

In een artikel over de verminderde aandacht voor duurzame energie noemt het Financieele Dagblad de fouten als een oorzaak: er zijn ‘in lange tijd niet zoveel twijfels gerezen over het klimaatprobleem als in de afgelopen tijd. Zoals bekend ligt de klimaatcommissie van de Verenigde Naties, het IPCC, onder vuur wegens fouten in zijn klimaatrapportages.’ Een nog belangrijker oorzaak lijkt de krant echter het ‘gebrek’ aan een statistisch significante opwarming (*De grote omslag*, 03-05-2010). *Twaalf geleerden toetsen studies klimaat*, kondigt het NRC aan (04-05-2010). De fouten van het IPCC figureren in een pleidooi voor het investeren in wetenschap van Robbert Dijkgraaf (*Zo herpakt de wetenschap zich*, NRC Handelsblad, 10-05-2010). Trouw doet verslag van het onderzoek naar het IPCC (*Pachauri erkent fouten van ‘zijn’ IPCC; Klimaatpanel moet loskomen van VN en leren omgaan met kritiek*, 15-05-2010). Het Financieele Dagblad meldt op 15 mei *Onderzoek naar ‘Climategate’ van start* en citeert de getuigenis van IPCC-voorzitter Pachauri. Twee dagen later doet het Parool de zitting van de internationale commissie wat teleurgesteld af: *Klimaatcommissie krijgt milde behandeling; Climategate kabbelt voort*.

In het Financieele Dagblad wordt op 22 mei door Huub Schellekens gehoopt op een nieuw IPCC rapport ‘op basis van meer betrouwbare data’ om te zien of hij ‘de klimatologen van het IPCC [terecht] serieus (...) [is] gaan nemen’ (*De vooruitzichten voor klimatologen blijven stormachtig*). Jaffe Vink trekt in de Volkskrant een parallel tussen apocalyptische voorspellingen in de klimaatwetenschap en de achteraf ongegronde paniek over Waldsterben (*Waarom zijn onze bossen niet dood?*)

Op 3 juli recenseert de Volkskrant het boek *The Climate Files* en parafraseert in die recensie (*Klimaatonderzoek in de verdediging*) auteur Fred Pearce als volgt:

de klimaatwetenschap moet ernstig bij zichzelf te rade gaan. Niet zozeer omdat de opwarming van de aarde een mythe zou zijn, zoals hard-line sceptici verkondigen. Volgens Pearce staat de science case van klimaatverandering wel degelijk als een huis. Waar het om gaat is dat de betrokken onderzoekers hun geloofwaardigheid hebben verspeeld.

Op 6 juli bericht Trouw over het PBL-onderzoek naar de IPCC-rapporten (*‘Klimaatrapport IPCC te negatief’*). *Geen nieuwe fouten in rapport klimaat*, schrijft het NRC daarover. *‘Rapport over klimaat beter onderbouwen’* vertaalt het Nederlands Dagblad de conclusies. *‘Klimaatrapport kon wel wat beter; belangrijkste conclusies van klimaatpanel VN blijven overeind’*, stelt de Volkskrant. *PBL kritiseert conclusies klimaatpanel*, meent de Telegraaf. Het NRC Handelsblad (*Onderzoeksklimaat*) schrijft op 7 juli: ‘Het goede nieuws is meteen het slechte nieuws. De verontrustende conclusies van het IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change) over de mogelijke, ernstige gevolgen van de klimaatverandering staan nog recht overeind. Dit VN-panel heeft geen fouten gemaakt toen het in 2007 zijn gevolgtrekkingen maakte.’ In *Klimaatfouten* observeert de Volkskrant ‘de angel [lijkt] uit de explosieve IPCC-affaire begin dit jaar’, maar pleit ook voor meer transparantie. Trouw meldt op 8 juli 2010: *Nieuw rapport pleit Britse klimaatonderzoekers vrij*. Het artikel concludeert:

Diverse Britse klimaatonderzoekers menen dat climategate er toe heeft geleid dat wetenschappers meer open en expliciet zijn over hun onderzoeken en met name over de onzekerheden daarin.

De Telegraaf doet het resultaat van dit onderzoek op 10 juli af als *Witwaspraktijken*. Een week later bericht de krant kritisch over subsidie voor klimaatparticipatieprojecten (*VROM smijt met geld; klimaatplannetjes krijgen miljoenen euro’s subsidies*). *Het is toch echt warmer*, waarschuwt De Pers op 30 juli: ‘Conclusie tot drie keer toe: er staan enkele fouten in het IPCC-rapport maar op de wetenschappelijke kern van het rapport valt niets af te dingen. Voor klimaatsceptici maakt dat allemaal niets uit. Ook al stijgt de temperatuur, zij blijven twijfelen aan de menselijke invloed daarop en de deugdelijkheid van het pas gepubliceerde onderzoek.’

Op 7 augustus 2010 reflecteert de Volkskrant op het eigen handelen naar aanleiding van een lezersbrief: waarom vermeldt de krant bij extreme weersverschijnselen niet de klimaatverandering als oorzaak? De Volkskrant antwoordt (*Een klimaatsceptisch geurtje*):

Het is inderdaad opvallend hoe expliciet we het klimaat niet noemen bij de berichtgeving over de overstromingen in Pakistan en de branden in Rusland. Tot vorig jaar ging elk verhaal over droogte, hitte, bosbranden en zware regenval, waar ook ter wereld, gepaard met een kaderstukje waarin we iemand van het KNMI of een andere klimaatdeskundige lieten uitleggen dat die extreme omstandigheden precies dat laten zien wat de modellen voorspellen. Met een slag om de arm dus: je kunt nooit zeggen dat een bepaalde bui direct aan de opwarming van de aarde te wijten is, maar wel dat die buien vaker zullen voorkomen. Dat doen we nu dus minder. Is dit het effect van Climategate, de vorig jaar gekraakte e-mailcorrespondentie van klimaatwetenschappers? Hoewel nader onderzoek (in onder meer Nederland en het Verenigd Koninkrijk) heeft aangetoond dat dat een storm in een glas water was, is de publiciteit rond de verdachtmakingen veel groter geweest dan de publiciteit over de uitkomst - al viel dat bij deze krant juist weer mee. Maar er is een klimaatsceptisch geurtje blijven hangen dat lastig weg te krijgen is.

Op 28 augustus merkt ook columnist Bert Wagendorp in de Volkskrant op:

climategate heeft de sceptici die alle onheilsverhalen over de klimaatverandering naar de prullenbak verwezen voorlopig de wind in de zeilen bezorgd. Het is even niet meer zo hip om bij de eerste de beste wolkbreuk onmiddellijk te roepen dat het klimaat op hol is geslagen door het broeikaseffect.

Op 30 augustus wordt het internationale onderzoek naar de werkwijze van de IPCC gepresenteerd. Trouw (*De feiten hebben het laatste woord*, 30-08-2010; *Amateuristisch IPCC moet sceptici meer ruimte geven*, 31-08-2010; *IPCC is verdronken in zijn eigen systeem*, 01-09-2010), Spits (*Klimaatpanel mist leiding*, 31-08-2010), NRC (*Geen bedrog en geen nieuwe fouten en Advies: IPCC moet anders bestuurd*, 31-08-2010), Financiële Dagblad (*Werkwijze VN-panel klimaat gekraakt*, 31-08-2010; *Studie kraakt VN-panel*, 04-09-2010), Parool (*Leiding van klimaatpanel moet minder amateuristisch*, 31-08-2010), de Volkskrant (*IPCC kon niet met onzekerheid omgaan; Academië in steeds heikeler vaarwater; Klimaatpanel kon taak niet aan*, 31-08-2010, *Klimaatpanel*, 01-09-2010), de Telegraaf (*Keiharde kritiek op klimaatpanel; onvoldoende bewijs voor beweringen*, 31-08-2010), de Pers (*VN-klimaatteam: de bezem erdoor!*, 31-08-2010) en Nederlands Dagblad (*Functie onzekerheid; 'krachtiger leiding bij IPCC nodig'*, 31-08-2010) berichten hierover. *IPCC heeft bijgedragen aan waarheidsillusie* schrijft Marjolein van Asselt in het NRC Handelsblad van 02-09-2010: het 'IPCC heeft onvoldoende helder gemaakt dat zijn toekomstbeelden geen voorspellingen zijn'. *Klimaatwetenschap wordt beter* meldt een opinieartikel in Trouw (04-09-2010): 'Sceptis over klimaatrapporten mag geen excuus zijn voor passiviteit. We moeten het doen met het beste wat de wetenschap te bieden heeft.' *De paradox van het IPCC* noemt Michael Persson het in de Volkskrant (04-09-2010): 'Om geloofwaardiger te worden, moet het IPCC van IPCC-beoordelaar Dijkgraaf en consorten wetenschappelijker worden. Maar wie luistert er dan nog?' *Laat politici klimaatpolitiek bedrijven, terwijl IPCC verder professionaliseert* roept Trouw op (06-09-2010): 'Dat het klimaat opwarmt, is zeker. Dat de mens en zijn gedragingen hierop invloed hebben, negatief of positief, wordt breed gedragen. (...) Daarom is het des te erger dat internationale afspraken over een duurzamere, groenere wereld die ook leefbaar is voor toekomstige generaties, dreigen te verzanden.'

Op 11 september 2010 publiceert de Volkskrant een artikel over de moeilijkheden bij het openbaar maken van gegevens in klimaatonderzoek (*Kostbare gaten in het klimaat*). Een opiniestuk over de houding van het CDA noemt de ophef over de fouten onterecht (*Het CDA zwijgt over klimaatprobleem*, Trouw 13-09-2010): 'Achter de soms misleidende aandachttrekkers over fouten in inhoud en procedures van het VN klimaatpanel was dat immers de onmiskenbare boodschap: klimaatverandering is een feit, maakt al dagelijks vele slachtoffers en zal op afzienbare termijn ook ons leven ernstig gaan verstoren.' *Huizinga: beter bestuur klimaatpanel nodig* schrijft Trouw (24-09-2010). Paul Schnabel noemt de IPCC-fouten in een beschouwing over het wantrouwen

jegens de wetenschap (Het Financieele Dagblad, 25-09-2010). De fouten figureren ook in een interview met schrijver Ilya Trojanow: 'Maar dat [de fouten] verandert niets aan de wetenschappelijke basisfeiten' (*De Islam is het slachtoffer van demonisering*) De Volkskrant, 25-09-2010). Dezelfde krant plaatst een beschouwing over het kabinetsbeleid: 'Dat de PVV niet veel op heeft met klimaat- en milieubeleid was al bekend. De partij ageert consequent tegen 'de klimaathype'. Het was dan ook niet verwonderlijk dat PVV-Kamerlid Richard de Mos er een groot nummer van maakte, toen eerder dit jaar bleek dat in het vuistdikke klimaatrapport van IPCC, het klimaatpanel van de Verenigde Naties, enkele fouten stonden' (*Met klimaat wordt vanaf nu ondernemersklimaat bedoeld*, 02-10-2010). Deltacommissaris Kuijken baseert, anders dan zijn voorganger, zijn ramingen over de zeespiegelstijgingen op scenario's van het KNMI: 'Veerman baseerde zijn raming over de stijging van de zeespiegel vooral op onderzoek van het VN-Klimaatpanel, IPCC. Maar het vierde klimaatrapport van dat panel bleek tal van fouten te bevatten.' (*Geen paniek meer over stijging zeespiegel*, Het Financieele Dagblad, 05-10-2010). *Niet aandikken, meer luisteren* schrijft Trouw op 12 oktober ter gelegenheid van een conferentie over de toekomst van het IPCC. *IPCC weet zich geen raad met kritiek en Klimaatpanel moet openstaan voor sceptici*, stellen het NRC Handelsblad en de Telegraaf (14-10-2010). *Klimaatchef Pachauri krijgt tik op de vingers* verwoordt het Financieele Dagblad de conclusie (15-10-2010). NRC Handelsblad laat op 20 oktober Bjorn Lomborg aan het woord: 'Voorstanders van drastische vermindering van CO₂-emissies praten tegenwoordig heel wat minder over klimaatverandering dan vroeger. Na de instorting van de klimaattop in Kopenhagen, afgelopen december, de onthulling van fouten in het werk van het VN-klimaatpanel (IPCC) en in reactie op de groeiende scepsis en de afnemende belangstelling van het publiek hebben campagnevoerders voor het klimaat hun aanpak gewijzigd' (*Deens plan groene energie faalt*).

De Telegraaf bericht over Marcel Croks Staat van het Klimaat: 'het is allemaal nog veel erger dan we dachten. Het internationale klimaatonderzoek wordt verziekt door vriendjespolitiek, gedram en misleiding' (*Een klimaat van gedram en bedrog; Sceptische geluiden afwezig in opwarmingsscenario's KNMI; Ook de IPCC waarheid dat mens schuld is van alles wordt doorgeprikt*, 15-11-2010). Op 20 november publiceert ook de Volkskrant een interview met Crok (*Er is geen klimaatdebat*). Crok is kritisch over het onderzoek naar climategate en stelt dat hij het assessment heeft gemaakt dat het IPCC had moeten maken. *Verbeten campagnetoon* recenseert het NRC (27-11-2010): 'De actie beschadiging-IPCC is deze zomer definitief vastgelopen.' Op 24 november figureert 'Climategate' op een spandoek bij demonstranten tegen Al Gore (De Volkskrant, *Al Gore spoort Tilburg aan groen te denken*). Het Nederlands Dagblad noemt de fouten als complicatie voor de klimaattop in Cancun: 'Fouten in de IPCC-rapporten die de basis vormen voor het klimaatbeleid, geven voeding aan de gedachte dat het allemaal wel meevalt. Daarbij komt dat de onzekerheid verknoopt is met ideologische opvattingen over de rol van de overheid' (*Eigen economie eerst' hindert Cancun*, 29-11-2010). In het Financieele Dagblad stelt Robbert Dijkgraaf hetzelfde: 'Omgekeerd hebben de fouten in het IPCC-rapport (bijvoorbeeld dat de gletsjers op de Himalaya al in 2035 gesmolten zouden zijn, red.) een overdreven negatief effect gehad. De eindconclusie, dat de aarde opwarmt door menselijk handelen, bleef overeind. Het was niet de dragende balk, maar in de publieke opinie stortte het hele huis in.' (*VN-model is fragiel bouwwerk*', 29-11-2010).

Het NRC Handelsblad is op 30 november 2010 kritisch over de blogosfeer, waarin elke mening 'evenveel waard' lijkt (*Klimaatoorlog uitgevochten via blogs*). Trouw reflecteert op 15 december op de voorbije 'schandalen' (*In de klimaatwetenschap zijn nu meer waarheden in omloop*). Het artikel schetst bezorgdheid over de klimaatwetenschap en het vertrouwen daarin, maar merkt ook op dat klimaatsceptici zich op de top in Cancun wel erg stilhouden. Het Financieele Dagblad gaat de nieuwsmomenten van Robbert Dijkgraaf na: 'Het klimaatpanel IPCC was in ernstige problemen

gekomen door fouten in het rapport. De klimaatdiscussie staat symbool voor het glazen huis waarin wetenschappers dezer dagen hun werk doen. Prima, natuurlijk. De discussie laat óók zien hoe lastig het is emoties met feiten te bestrijden.' (*Wetenschap Robbert Dijkgraaf*, 29-12-2010).

Op 15 januari 2011 noemt de Telegraaf Climategate als een succes van Wikileaks, 'het bewijs dat klimaatexperts hun onderzoeksresultaten opleukten'. (*De vrije wereld van Rop Gonggrijp*). Dezelfde krant meldt op 23 februari: *PVV wil subsidiestop jokkende klimaatclub*: 'Het [IPCC]panel raakte in opspraak toen vorig jaar talloze fouten aan het licht kwamen in zijn klimaatpublicaties, waarbij de missers het vermeende gevaarlijke broeikaseffect door menselijke CO₂-uitstoot steevast overdreven.'

Het laatste zoekresultaat is van 6 april 2011, als de Volkskrant aandacht besteedt aan de vijfde editie van de Staat van het Klimaat: 'Volgens PCCC-lid Leo Meyer van het Planbureau voor de Leefomgeving hebben de fouten het imago van het IPCC flink beschadigd, maar zijn de hoofdconclusies van dat rapport niet ondergraven. 'Die staan als een huis.' (*Koud in Nederland, warm in de wereld*).

Referenties

- Adriaansen, M. and P. van Praag (2010). Nieuwe scheidlijnen en de turbulente relatie tussen politiek, media en burgers. Het gezicht van de publieke zaak: openbaar bestuur onder ogen. H. Dijkstelbloem, P. den Hoed, J.-W. Holtslag and S. Schouten. Amsterdam, Amsterdam University Press.
- Boykoff, M. (2007). "From convergence to contention: United States mass media representations of anthropogenic climate change science." Transactions of the Institute of British Geographers **32**: 477-489.
- Breeman, G., A. Dewulf, et al. (2009). "Evolutie van het klimaatvraagstuk; agendadynamiek en framing van het klimaatprobleem in de media " Bestuurskunde(4): 27-37.
- Breeman, G. and A. Timmermans (2008). Politiek van de aandacht voor milieubeleid. Een onderzoek naar maatschappelijke dynamiek, politieke agendavorming en prioriteiten in het Nederlandse milieubeleid Wageningen, Universiteit Wageningen.
- Carvalho, A. (2007). "Ideological cultures and media discourses on scientific knowledge: re-reading news on climate change." Public Understanding of Science **16**: 223-243.
- Corbett, J. and J. Durfee (2004). "Testing Public (Un)Certainty of Science : Media Representations of Global Warming." Science Communication **26**(2): 129-151.
- Downs, A. (1972). "Up and down with ecology—the “issue-attention cycle”." National Affairs(28): 38-50.
- Fogel, C. (2004). The local, the global and the Kyoto Protocol Earthly politics: local and global in environmental governance. S. Jasanoff and M. Long Martello. Cambridge MA, MIT Press: 103-126.
- Hajer, M. (1995). The Politics of Environmental Discourse: Ecological Modernization and the Policy Process. Oxford, Oxford University Press.
- HOI (2011). 1e Kwartaal 2011. Amstelveen, HOI Instituut voor Media Auditing.
- Hulshuis, D. (2010). Het klimaat als nieuws. Een discours-theoretische duiding van de nieuwsberichtgeving over klimaatverandering in het NOS Journaal. Faculty of Humanities Utrecht, Universiteit Utrecht. **MA**.
- Kleinnijenhuis, J. (2003). Het publiek volgt media die de politiek volgen. Medialogica; over het krachtenveld tussen burgers, media en politiek. Den Haag, RMO: 151-212.
- McComas, K. and J. Shanahan (1999). "Telling Stories About Global Climate Change : Measuring the Impact of Narratives on Issue Cycles." Communication Journal **26**(30): 30-57.
- Sluijs, J. v. d., R. v. Est, et al. (2010). Room for climate debate; Perspectives on the interaction between climate politics, science and the media. Den Haag, Rathenau Instituut.

